

Rannei Blokhus og Signe Høstmark

"Terror på trykk: fremstillingen av terror og terrorisme i lærebøker"

En kvalitativ innholdsanalyse: Hvordan har terror og terrorisme blitt fremstilt i ungdomsskolebøker i samfunnsfag fra 1997 frem til i dag?

Masteroppgave i Samfunnsfag

Veileder: Jakob Maliks

Mai 2024

Rannei Blokhus og Signe Høstmark

"Terror på trykk: fremstillingen av terror og terrorisme i lærebøker"

En kvalitativ innholdsanalyse: Hvordan har terror og terrorisme blitt fremstilt i ungdomsskolebøker i samfunnsfag fra 1997 frem til i dag?

Masteroppgave i Samfunnsfag
Veileder: Jakob Maliks
Mai 2024

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Institutt for lærerutdanning

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Denne masteroppgaven utforsker fremstillingen av terror og terrorisme i samfunnsfaglærebøker for ungdomsskolen fra 1997 til i dag. Terror og terrorisme er tema som får mye global oppmerksomhet. Mange lærere i skolen bruker lærebøker hyppig i undervisning, og dermed kan innholdet i lærebøkene ha en innvirkning på elevenes forståelse av tematikken (Koritzinsky, 2014, s. 231). Ved å utforske hvordan begrepene fremstilles i lærebøker kan det skape innsikt i hvilke perspektiver som formidles til elevene. For å svare på problemstillingen benytter vi læreplanene de utvalgte lærebøkene er skrevet ut fra, nemlig L97, LK06 og LK20. Inkluderingen av disse læreplanene begrunnes med deres innflytelse på innholdet i lærebøkene.

Vi ønsker å besvare oppgavens problemstilling ved hjelp av kvalitativ metode og hermeneutikken som både vitenskapsteoretisk perspektiv og metode. Videre analyseres og drøftes de utvalgte lærebøkene, hvor vi har benyttet relevant teori. Det teoretiske rammeverket for oppgaven består av teoretiske perspektiver på begrepene terror og terrorisme, samt tidligere forskning knyttet til tematikken.

Hovedfunn i oppgaven er at fremstillingen av terrorbegrepet i lærebøkene har endret seg mye. Det tyder på en endring hvor terrorbegrepet har gått fra å bli fremstilt som statsterrorisme til å være preget av en ikke-statlig fremstilling, som blant annet islamistisk terrorisme og høyreekstremisme. Utviklingen i fremstillingen av terrorbegrepet ser ut til å ha gått fra en historisk fremstilling til en mer moralsk fremstilling. Samtidig har tematikken fått en langt større plass i lærebøker tilknyttet LK20 enn i L97 og LK06. En annen observasjon er at lærebøkene tilknyttet LK20 kan synes å vise en form for dualisme, hvor terror er det onde, og demokratiet blir fremstilt som det gode. Terror kan se ut til å fungere som et eksempel på hva demokrati ikke er, og kan forebygges gjennom å fremme demokratiske verdier og medborgerskap.

Abstract

This master's thesis explores the portrayal of terror and terrorism in social studies textbooks for middle school students from 1997 to the present day. Terror and terrorism are topics that receive a lot of global attention. Many teachers frequently use textbooks in their teaching, and thus the content of these textbooks can influence students' understanding of the topics (Koritzinsky, 2014, p. 231). By examining how these concepts are presented in textbooks, we can gain insight into the perspectives being conveyed to students. To address the research question, we use the curricula that the selected textbooks are based on, namely L97, LK06, and LK20. The inclusion of these curricula is justified by their influence on the content of the textbooks.

We aim to answer the thesis's research question using qualitative methods and hermeneutics as both a scientific theoretical perspective and a method. The selected textbooks are further analyzed and discussed using relevant theory. The theoretical framework for the thesis consists of theoretical perspectives on the concepts of terror and terrorism, as well as previous research related to the topic.

The main findings of the thesis are that the portrayal of the concept of terror in textbooks has changed significantly. This indicates a shift where the concept of terror has evolved from being depicted as state terrorism to being characterized by a non-state portrayal, such as Islamist terrorism and right-wing extremism. The development in the portrayal of the concept of terror appears to have shifted from a historical representation to a more moral one. Additionally, the topic has gained much more prominence in textbooks associated with LK20 compared to L97 and LK06. Another observation is that textbooks associated with LK20 seem to contain a type of dualism, where terror is depicted as evil, and democracy is portrayed as good. Terror can appear to serve as an example of what democracy does not entail and can be prevented by promoting democratic values and citizenship.

Forord

Ikke bare markerer denne masteroppgaven avslutningen på et omfattende og innholdsrikt semester, men den markerer også slutten på en hel utdanning.

Gjennom denne masterperioden har vi stått sammen i tykt og tynt. Vi er utrolig glade for at vi besluttet å skrive masteren sammen. Det har vært viktig for oss å respektere hverandres ønsker, samt gjøre tilpasninger, og akseptere hverandre for den vi er. Våre ulike hverdager har ført til at vi har vært nødt til å stole på hverandre og kommunisere for å kunne nå målene våre. Vi har jobbet målrettet, effektivt og presist, noe som har vært avgjørende da vi har vært to om en oppgave. Det er ikke alle man kan skrive en såpass stor og viktig oppgave med, men ingen av oss kunne bedt om en bedre samarbeidspartner.

Vi ønsker å takke hverandre for godt samarbeid, god kommunikasjon, for aksept og ikke minst å holde ut masterskrivingen.

Takk til Jakob Maliks for veiledning av masteroppgaven. Vi har satt pris på hyppige veiledninger som har ført til effektivitet og produktivitet underveis i masterskrivingen. Vi vil også takke for konstruktive tilbakemeldinger og god kommunikasjon gjennom prosessen.

Kjære NTNU, takk for oss! Over og ut.

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	1
1.1. Bakgrunn og relevans for studien	3
1.2 Oppgavens oppbygging	3
2 Teori	4
2.1 Tidligere forskning	4
2.2 Begrepsavklaring	6
2.3 Terror, statsterrorisme og terrorisme i historisk perspektiv	8
2.4 Læreplaner	11
2.4.1 Læreplan for grunnskolen 1997, L97	12
2.4.2 Kunnskapsløftet 2006, LK06	13
2.4.3 Kunnskapsløftet 2020, LK20	14
3 Metode	16
3.1 Kvalitativ forskningsmetode	16
3.2 Kvalitativ innholdsanalyse	16
3.3 Vitenskapsteoretisk perspektiv	17
3.4 Utvalg	18
3.4.1 Presentasjon av lærebøker	19
3.5 Analyse og tolkning	20
3.6 Kvalitet	21
3.7 Etikk	22
4 Analyse	24
4.1 Lærebøker L97	24
4.1.1 Innblikk L97	24
4.1.2 Kosmos L97.	25
4.2 Lærebøker LK06	26
4.2.1 Kosmos	26
4.2.2 Makt og menneske - revidert læreplan 2013	27
4.3 Lærebøker LK20	29
4.3.1 Relevans	29
4.3.2 Arena	31
4.3.3 Samfunnsfag	32

5 Drøfting	36
5.1 L97 lærebøker	36
5.2 LK06 lærebøker	37
5.3 LK20 lærebøker	39
5.4. Drøfting av L97, LK06 og LK20 lærebøker	43
6.1 Oppsummering av studiens hovedfunn	46
6.2 Forslag til videre forskning	47
Litteraturliste	48
Vedlegg	52

1 Innledning

Norges statsminister, Jonas Gahr Støre, har omtalt hendelser hvor Hamas har angrepet sivilbefolkningen i Israel som "terror". Samtidig har han klassifisert Hamas som en terrororganisasjon (Strømmen, 2023). Terrorangrep, både større og mindre, er sentrale temaer i nyhetsdekning og offentlige samtaler, noe som skaper økt offentlig oppmerksomhet. Historiske hendelser som 9/11, samt mer nylige terrorangrep som 22. juli-terroren på Utøya og bombingene av regjeringsskivartalet i Norge i 2011, er påminnelser om hvor alvorlig terrorisme kan være og hvor store konsekvenser som følger med. Det er imidlertid viktig å anerkjenne at terrorisme ikke er et nytt fenomen, men heller en utfordring verden har stått overfor i lang tid.

Temaet terror har også stor relevans i skolens samfunnsfag. Dette skyldes ikke bare tematikkens plass i samfunnet, men også det faktum at forståelse av terror og terrorisme er avgjørende for å fremme elevenes kritiske tenkning og samfunnsengasjement. Dette understrekes i den norske læreplanen LK20, hvor det er inkludert et spesifikt læreplanmål i samfunnsfag på 10. trinn som omhandler terror. Elevene oppfordres ikke bare til å forklare årsakene til og konsekvensene av terrorhandlinger og folkemord, men også til å reflektere over hvordan ekstreme holdninger og handlinger kan forebygges (Utdanningsdirektoratet, 2020a, s.10). Dette målet er en integrert del av en større visjon om hvordan skolen skal bidra til å forme elevenes samfunnsforståelse og verdier. Det er avgjørende å forstå at kunnskap om terror ikke bare dreier seg om å forstå historiske hendelser eller aktuelle trusler, men også om å utvikle elevenes evne til kritisk tenkning, refleksjon og handlingsevne.

Læreplanen understreker viktigheten av å integrere temaet terror gjennom flere deler av samfunnsfaget, både gjennom et spesifikt faglig kompetansemål og som en del av det tverrfaglige temaet "demokrati og medborgerskap". Innenfor dette tverrfaglige temaet vektlegges det at ekstreme holdninger og handlinger skal forhindres. Dette understreker at terrorisme ikke bare er et tema innenfor en enkelt fagdisiplin, men heller en tverrfaglig utfordring som krever en helhetlig tilnærming i utdanningen. Det er interessant å undersøke om inkluderingen av forebygging av terror under den tverrfaglige delen om demokrati og medborgerskap i LK20 har bidratt til endringer av innhold i lærebøker i nyere tid, kontra lærebøkene tilhørende L97 og LK06 I lys av læreplanens vektlegging av temaet terror og terrorisme, samt dets tydelige relevans for å utvikle elevenes faglige og samfunnsmessige kompetanse, er det relevant å utforske tematikken nærmere. I denne masteroppgaven ønsker vi å utforske den historiske utviklingen av opplæring om terror i lærebøker innen samfunnsfag. Dette skal gjøres gjennom å se på teoretiske perspektiver av begrepene terror og terrorisme, samt hvilke historiske kontekster begrepene knyttes til. Det vil bidra til å gi innsikt i eventuelle endringer i lærebøkene over tid, og om sentrale terrorhendelser har påvirket forståelsen og fremstillingen av begrepene.

Vi ønsker å besvare følgende problemstilling: *Hvordan har terror og terrorisme blitt fremstilt i ungdomsskolebøker i samfunnsfag fra 1997 frem til i dag?* I tillegg er det formulert forskningsspørsmål som vil bidra til å besvare problemstillingen:

I hvilke historiske sammenhenger blir begrepet terror og terrorisme benyttet i lærebøkene, og hvor ofte blir de belyst?

Hvordan forstås begrepene "terror" og "terrorisme" i lærebøkene, og har de endret seg i tråd med spesifikke terrorhendelser.

1.1. Bakgrunn og relevans for studien

Denne masteroppgaven tar sikte på å analysere innholdet av begrepene "terror" og "terrorisme" i norske lærebøker på ungdomsskolenivå innenfor samfunnsfaget.

Terrorismens økende globale betydning gjør det nødvendig å forstå hvordan dette temaet formidles til elever, da undervisningsmateriellet kan fortsette å ha innvirkning på deres holdninger, verdier og samfunnsforståelse. Mange lærere bruker lærebøker slavisk, noe som betyr at det som står skrevet i bøkene gjenspeiler samfunnsfagundervisningens innhold (Koritzinsky, 2014, s. 231). Lærebøker fungerer altså som sentrale ressurser i undervisningen, og denne studien søker å utforske hvordan de fremstiller begrepene "terror" og "terrorisme".

Relevansen av denne studien strekker seg over flere områder. Samlet sett vil denne forskningen bidra til en mer omfattende forståelse av hvordan begrepene formidles og har blitt formidlet i ungdomsskolens samfunnsfaglærebøker. Elevenes holdninger og forståelse av komplekse samfunnsproblemer som terrorisme vil bidra til å forme deres evne til å delta konstruktivt i samfunnet som gode demokratiske medborgere. Dermed vil denne studien kunne bidra til å identifisere områder hvor samfunnsfagundervisningen eventuelt kan forbedres, slik at den utstyres elevene med den kunnskapen, forståelsen og kompetansen de trenger for å møte dagens komplekse samfunnsutfordringer. Studien vil dermed kunne tjene som et bidrag til utdanningsfeltet ved å kaste lys over hvordan terror og terrorisme i lærebøker blir og har blitt fremstilt på ungdomsskolenivå.

1.2 Oppgavens oppbygging

Oppgaven består av åtte kapitler, hvor *1 Innledning* er det første.

Kommende kapittel er *2 Teori* og består av tidligere forskning, begrepsavklaring, teoretiske perspektiver på terror og terrorisme samt en introduksjon til læreplanene som er benyttet i masteroppgaven. For å kunne besvare oppgavens problemstilling har vi benyttet oss av kvalitativ forskningsmetode og hermeneutisk metode, noe som blir begrunnet og forklart i kapittel *3 Metode*. Her reflekteres det også over både styrker og svakheter, utfordringer og fordeler, samt studiens kvalitet. Det blir også foretatt en presentasjon av datamateriale og gjort rede for innsamlingen. Kapittel *4 Analyse* inneholder både analyse av funn i datamaterialet. Her avdekkes det hvilke elementer lærebøkene har valgt å inkludere og gitt plass til. Analysen inkluderer også hvor ofte begrepene nevnes, hvordan de blir fremstilt, samt hvilke historiske kontekster som blir benyttet i fremstillingen. *5 Drøfting* er det kapittelet hvor funnene blir sett i lys av teori i et forsøk på å besvare forskningsspørsmålene for denne oppgaven. Vi vil benytte analysen for å tolke og forstå hvordan terror og terrorisme har blitt fremstilt i lærebøkene over tid og om det eventuelt er noen endringer. Kapittel *6 Konklusjon* ønsker avslutningsvis å belyse besvarelsens hovedfunn, og komme med forslag til videre forskning. Referansene som er benyttet i denne masteroppgaven ligger under *Referanseliste*. Til slutt kommer *Vedlegg* som inneholder en datatabell med oversikt over funnene i lærebøkene.

2 Teori

Formålet med den utvalgte teorien er at den skal fungere som et veiledende rammeverk som skal bistå i besvarelsen av forskningsspørsmål og problemstillingen. Ifølge Johannessen et al. (2021) kan teori defineres som "Et sett med antakelser om et fenomen" (s. 29). Den kan anvendes til å forklare fenomener, undersøke årsakssammenhenger eller identifisere mønstre innenfor et spesifikt fagområde (Thagaard, 2018, s. 181). Hensikten med å inkorporere teori i undersøkelsen kan betraktes som todelt: først og fremst for å oppnå forståelse for historiske sammenhenger, samtidig som det bidrar til en presisering og klarhet i definisjonen av relevante begreper. Kvalitativ forskning kjennetegnes av både induktive og deduktive tilnærminger. Dette innebærer at dataanalysen tar utgangspunkt i eksisterende teoretiske perspektiver, samtidig som nye teoretiske perspektiver utvikles basert på analysen av data (Thagaard, 2018, s. 184).

Det denne teoridelen konkret vil belyse er teoretiske perspektiver på begrepene terror og terrorisme. Hensikten er at dette vil legge grunnlaget for en dypere forståelse av fremstillingen av begrepene "terror" og "terrorisme" i norske lærebøker innen samfunnsfag, i tidsperioden fra 1997 til i dag. Hovedtyngden av de teoretiske perspektivene på terror og terrorisme er hentet fra NOU 2024: 24 - *Felles innsats mot ekstremisme: Bedre vilkår for det forebyggende arbeidet*. Regjeringen i Norge nedsetter kort forklart et utvalg for å utrede et saksforhold, som dermed kan komme som en NOU (Norges offentlige utredninger). Grunnlaget for å benytte denne i besvarelsen er at en NOU viser bred og solid forståelse av tema, samt at den er forankret i objektivitet, noe som er spesielt viktig i et komplekst tema som terrorisme. En NOU gir også et grundig og bredt grunnlag for utforming av politikk og beslutninger som blir gjort. Derfor vil den kunne påvirke beslutninger i blant annet revidering av læreplaner og lærebøker. Derfor er det relevant å benytte denne kilden for å gå nærmere inn på terror og terrorisme i lærebøker. Målet er at dette skal fungere som et analytisk verktøy som hjelp for å forstå hvordan forskjellige lærebøker har benyttet begrepene i kontekst, og om det har forekommet endringer over den valgte tidsrammen. Det vil være interessant å utforske om hver læreplan og om lærebøkene forstår terror i lys av sin tids terrorhendelser, og om denne forståelsen gjenspeiles i lærebøkene. Dette vil bidra til å gi innsikt i hvordan fremstillingen av begrepet "terror" og "terrorisme" har utviklet seg i det pedagogiske miljøet over tid. Vi har benyttet oss av NOU; Felles innsats mot ekstremisme: Bedre vilkår for det forebyggende arbeidet. Utredningen bidrar til å gi råd om hva nasjonen kan gjøre for å forebygge ekstremisme, hvor terror og terrorisme får en stor plass.

2.1 Tidligere forskning

I denne oppgaven har vi gjennomført litteratursøk i databasene Google Scholar og Oria. Databasene inneholder et omfattende utvalg av akademisk litteratur. Oria er NTNUs universitetsbibliotek som omfatter blant annet artikler, masteroppgaver og bøker. På Google Scholar finnes det også artikler, sammendrag, bøker og mer. Søkord som har blitt benyttet er "terror", "terrorisme", "samfunnsfag", "lærebøker", "22. juli". Det har også blitt søkt på kombinasjoner av disse søkeordene.

Det eksisterende empiriske grunnlaget omhandler i stor grad undervisning om terror og 22. juli, men mindre om lærebøker. Det er tydelig at det er foretatt omfattende forskning om terror og skole, med særlig fokus på 22. juli-terroren i Norge. I denne

oppgaven skal vi derimot se på en historisk utviklingen av terror-tematikken i lærebøkene, et område som tidligere har vært lite utforsket. Lærebøker knyttes ofte opp mot undervisning, og står fortsatt sterkt i det norske klasserommet (Koritzinsky, 2014, s. 231). Det er derfor relevant å undersøke innholdet av terrorbegrepet i læringsressurser som brukes i den norske skolen. Dette er interessant fordi nye læreplaner og lærebøker utvikler seg i takt med endringer i verden, og det er spennende å se hvilken retning denne utviklingen har tatt. Den empiriske tilnærmingen i denne besvarelsen er begrenset til norsk empiri. Det er avgjørende å anvende empiri som direkte relaterer seg til studien vår, spesielt med tanke på den spesifikke interessen for endringene i norske lærebøker og læreplaner over tid. Til tross for at det ikke er funnet direkte forskning knyttet til denne oppgavens spesifikke problemstilling, er det funnet flere relevante studier. Disse inkluderer forskning som omhandler analyse av lærebøker og læreplaner, samt undervisning knyttet til temaet terror.

Trine Anker og Marie von Der Lippe har gjennomført en kvalitativ studie som utforsker skolens rolle i etterkant av terroraksjonen 22. juli 2011. Undersøkelsen fokuserer på elevers oppfatning av terroraksjonen, samt de tiltakene som er blitt implementert i skolen i lys av begrepet demokratisk medborgerskap (Anker & Von der Lippe, 2015). I denne undersøkelse konkluderer Anker og von Der Lippe med at skolene har jobbet med 22. juli i liten grad, og at det har vært mangel på tematisering av terrorhendelsen (Anker & Von der Lippe, 2015). Det er viktig å påpeke at undersøkelsen ble gjennomført i 2015, før terrorhendelsen fikk en formell plass i læreplanen. Ved innføringen av LK20 og med 22. juli-terrorens plass i den, kan temaet ha fått økt plass og fokus i både lærebøkene og skolen, noe vi skal belyse. Anker og von Der Lippe gir oss et grunnlag for å forstå viktigheten av å forske på temaet.

Til tross for at tidligere masteroppgaver vanligvis ikke anses som fullverdig forskningslitteratur på grunn av mangel på fagfelleevaluering, kan det likevel være hensiktsmessig å trekke frem noen tidligere masteroppgaver knyttet til lignende tematikk som denne forskningen innehar. En masteroppgave av Frank Tveter skrevet i 2016, har som mål å belyse hvordan lærere i samfunnsfag bruker lærebøker og andre læremidler i klasserommet, og hvilke begrunnelser de gir for sin læremiddelpraksis. Læremiddelbruk er et relevant emne innenfor skolen, som også gjelder for samfunnsfagundervisning. Denne typen forskning kan bidra til å øke bevisstheten blant lærere om hensiktsmessig bruk av læremidler. Frank Tveter har blant annet identifisert at lærerne opplever at læreverkene ofte er ensformige og at de ikke gir tilstrekkelig refleksjon eller læringsutbytte. Imidlertid ser han at lærebøker ofte blir kombinert med andre læremidler, samt at de ofte brukes når elevene skal lære teori og fagbegreper (Tveter, 2016). Selv om den tidligere forskningen i denne konteksten ikke nødvendigvis har en direkte forbindelse til vår masteroppgave, har den likevel betydelig relevans og kan være nyttig på flere måter. Denne forskningen kan bidra til økt forståelse av lærernes tilnærming til bruk av lærebøker, som kan være med på å skape en forståelse for hva elevene lærer. I tillegg påpeker Tveter i sin oppgave at lærebøker blir godt benyttet, som er med på å poengtere relevansen for vår masteroppgave.

Martine Rauken presenterer i sin masteroppgave fra 2021 en analyse av fremstillingen av 22. juli-terroren i lærebøker. Hennes problemstilling handler om å undersøke hvilke fortellinger om 22. juli som kommer til uttrykk i fem utvalgte lærebøker (Rauken, 2021, s. 2). For å svare på dette benytter hun seg av historiker, statsviter og filosof Claudia Lenz, og utforsker hvordan hennes fire ulike fortellinger om 22. juli kommer til uttrykk

(Rauken, 2021, s. 2). Raukens studie avslører at demokratifortellingen og kjærlighetsfortellingen om hendelsene 22. juli 2011 dominerer i de utvalgte lærebøkene (Rauken, 2021, s. 39). Dette perspektivet er særlig relevant med tanke på vår analyse av endringene i lærebøkene fra 1997 til i dag. Nå er 22. juli-terroren en integrert del av LK20 innenfor den tverrfaglige delen, og dermed er det sannsynlig at hendelsen har fått en betydelig større plass i lærebøkene også. Det vil være interessant å identifisere tydelige tendenser som muligens samsvarer med Rakuens funn, nemlig demokratifortellingen og kjærlighetsfortellingen knyttet til innhold om 22. juli-terroren. Dette er av interesse fordi det kan gi innsikt i potensielle endringer i hvordan terror kan ha fått en ny betydning i lærebøkene etter 22. juli 2011.

2.2 Begrepsavklaring

Denne delen av besvarelsen har som hensikt å utforske og definere begrepene terror og terrorisme. Senere i masteroppgaven skal terror, statsterrorisme og terrorisme settes i historisk perspektiv, men i denne delen av besvarelsen vil det kun være begrepsavklaring av begrepene. Fokus vil være utelukkende på betydningen av disse begrepene og de ulike nyansene innenfor dem, ettersom de representerer svært komplekse konsepter. Tilnærmingen er å skape en dypere forståelse av disse begrepene uten å ta for oss de historiske hendelsene de vanligvis er assosiert med. Ved å gjøre dette, vil grunnlaget legges til en mer inngående diskusjon senere i besvarelsen. Det vil først bli tatt sikte på å undersøke terror som overordnet begrep. Deretter vil det utforskes hvordan statsterrorisme, i kontrast til ulike definisjoner av terrorisme, blir definert, og hvordan disse ulike begrepene potensielt kan være gjensidig utelukkende. Ved å introdusere ulike tilnærminger vil besvarelsen bidra til å kontekstualisere begrepene.

Terror og terrorisme blir ofte brukt om hverandre (Romarheim, 2013, s. 36), men det finnes visse distinksjoner mellom disse begrepene. Terror kan betraktes som en overordnet kategori hvor terrorisme representerer en spesifikk form. Det har likevel en avgjørende betydning å anerkjenne at begge begrepene er gjenstand for tolkning og er kontekstavhengige definisjoner (Romarheim, 2013, s. 36). Terror, som det overordnede konseptet for terrorisme, har i sin kjerne en essens av skrekk. Ordet terrorisme har sitt opphav i det latinske ordet «terrere», som betyr å skremme (NOU 2024:3, s. 56). Dermed kan terrorisme betraktes som en spesifikk underkategori av terror, hvor handlinger utføres med formål om å spre frykt, skrekk og usikkerhet blant en befolkning eller en bestemt gruppe individer. Denne distinksjonen mellom terror og terrorisme er avgjørende for en nøyaktig forståelse av fenomenet og dets konsekvenser. En ideologi, ofte referert til som en "isme", defineres ifølge Skirbekk (2023) som et grunnsyn, samfunnssyn eller idésystem. Terrorismen kan ut ifra dette forstås som en ideologisk bruk av terror. Det er en viktig distinksjon hvor det er en klar forskjell i handling mellom en aktør og en ideologi. Derfor er det viktig å skille mellom aktører og handlinger i verden, og ideer.

Det kan altså ikke hevdes at det eksisterer en allment akseptert definisjon av begrepet terrorisme, og det er flere varianter i forståelsen og definisjonen (NOU 2024:3, s.56). Terrorismen er dypt forankret i politiske interesser og maktstrukturer (Combs, 2022). Å definere terrorisme er krevende fordi begrepet er sterkt politisert og negativt ladet. En akademisk definisjon av terrorisme vil søke å beskrive hvem som utfører terrorisme, hvem som rammes samt hvilke målsetting og effekt terroristene ønsker å oppnå (NOU

2024:3, s.57). Terrorismen representerer et fenomen utført av aktører som forsøker å balansere på grensen mellom krig og fred. Terroristene kan oppfatte en krigstilstand, mens de angrepne samfunnene ikke nødvendigvis anser seg som en del av en krig (Romarheim, 2013, s. 32). Ifølge Combs (2022) oppleves en ny bølge av terrorisme i det andre tiåret av det 21. århundret. Dette er nyttig å være bevisst på i analysen, og siden begrepet stadig er under forandring, har nødvendigvis ikke terrorbegrepet i de eldre lærebøkene samme betydning som i de nyeste lærebøkene. Til tross for mangelen på en entydig definisjon, er det ingen tvil om at terrorisme har potensial til å skape både frykt og uro i samfunnet. Denne kompleksiteten understreker den kontinuerlige debatten rundt begrepet terrorisme og dets implikasjoner.

Statsterrorisme utgjør en særegen variant innenfor det komplekse spekteret av terror. Mens begrepet terror stadig er i endring med skiftende motivasjoner, mål, støtte og metoder (Combs, 2022), kjennetegnes statsterrorisme av sin politiske karakter rettet mot å styrke statens egen maktposisjon gjennom bruken av vold og frykt mot befolkningen eller andre grupper (Kessing, 2004). Dette kan forekomme gjennom systematisk tortur, bortføring og utenomrettslige drap.

Romarheim (2013) forstår terrorisme som et bredt begrep, hvor terror anses å være en form for terrorisme (Romarheim, 2013, s. 36). Boaz Ganor forstår terrorismen som en form for voldelig kamp der vold bevisst rettes mot sivile for å oppnå politiske mål, inkludert religiøse, nasjonalistiske, sosioøkonomiske eller ideologiske mål (Sinai, 2008, s. 10). I tillegg fremheves det i de fleste definisjoner av terrorisme at terrorhandlinger finner sted for å både påvirke målgruppen og for å skape frykt i lokalsamfunnet og det større samfunnet (Sinai, 2008, s. 10).

Richard Haass presenterer en definisjon av terrorisme som "den bevisste bruken av vold av ikke-statlige aktører mot sivile i forsøk på å oppnå politiske mål" (Haass, 2021, s. 166). Denne definisjonen understreker at handlingene må involvere vold eller trussel om vold, være bevisst rettet for å oppnå et politisk mål, samt utført av ikke-statlige aktører og rettet mot sivile. Richard Haass sin tilnærming skiller tydelig terrorisme fra kriminalitet og tradisjonell krigføring, og presiserer at sivile må være direkte mål for at handlingen skal defineres som terrorisme. Hans definisjon poengterer handlinger utført av ikke-statlige aktører mot sivile, og det kan argumenteres for at denne definisjonen står i motsetning til statsterrorisme, som involverer statsmakter som bruker vold mot sin egen befolkning.

Hegghammer (2005) sitt bidrag til forståelsen av terrorisme fokuserer på en spesifikk del av terrorisme, nemlig islamsk terrorisme. Denne presiseringen av begrepet gir innsikt i ulike grupperinger og deres motiver. Han skiller mellom nasjonalistiske/separatistiske grupper som kjemper for territorielle interesser, sosioevolusjonære grupper som søker å endre styresett i muslimske land, og globale jihadister som fører en global forsvarskamp mot islam sine ytre fiender (Hegghammer, 2005). Gitt disse ulike definisjonene og forståelsene av terrorisme, reises spørsmålet om de utelukker statsterrorisme. Hegghammers presisering av islamistisk terrorisme kan også anses som relevant for diskusjonen, da den peker på motivasjonene bak terrorhandlinger utført av ulike grupper.

2.3 Terror, statsterrorisme og terrorisme i historisk perspektiv

Formålet med dette kapittelet er å utvide og fordype forståelsen av begrepene terror, statsterrorisme og terrorisme ved å undersøke deres historiske kontekst. Ved å bygge videre på begrepsavklaringen fra tidligere deler av oppgaven, søker dette underkapittelet å undersøke disse begrepene i lys av deres historiske utvikling. Noen sentrale historiske hendelser vil bli undersøkt og analysert for å belyse hvordan begrepene har blitt benyttet gjennom tidene. Som tidligere nevnt er terror et overordnet begrep, hvor terrorisme og statsterrorisme er underkategorier. Gjennom en akademisk tilnærming og bruk av nøye utvalgte historiske eksempler, vil dette kapittelet bidra til å gi innsikt i underkategoriene statsterrorisme og terrorisme, og deres betydning i historiske sammenhenger. Denne tilnærmingen vil legge grunnlaget for videre analyse og drøfting i resten av besvarelsen.

Historisk sett ble begrepet terror først benyttet for å beskrive skrekkvelde under lederskapet til Robespierre under den franske revolusjonen (Rasch, 2005, s. 9). Denne formen for terrorisme representerer en form for statsterrorisme. Terror på norsk har ofte blitt oversatt til "skrekkvelde", men denne oversettelsen knyttes spesifikt til den franske revolusjonen. Av denne grunn unngås det bevisst å benytte søkeordet "skrekk" i denne forskningen, da det er en gammeldags term med en spesifikk historisk kontekst. Den franske revolusjonen fra 1789-1799 var som nevnt med på å belyse bruken av terror i verden (Gough, 2010, s. 3). Her ble det ført statsterror, der staten benyttet seg av terror for å håndheve sin autoritet gjennom å kontrollere sivilbefolkningen ved bruk av blant annet skremsel, massearrestasjoner og henrettelser for å skape frykt (Gough, 2010, s. 3). Dette involverte etablering av institusjoner som ble pålagt av et regime og en styringsform basert på skremsel, frykt og straff (Gough, 2010, s. 4).

Det har blitt hevdet at Hitler førte terror under andre verdenskrig, og Nazi-Tyskland ble fremstilt som et strengt totalitært regime der befolkningen var underlagt et terrorapparat (Wachmann, 2015, s. 3). Wachmann (2015) hevder at det ble utøvd terror i Nazi-Tyskland, der rettssystemet var en del av nazistenes terror under krigen (s. 156). Det kan trekkes linjer til at også Stalin bedrev statsterrorisme. Ifølge Conquest (2018) påførte Stalins regime frykt og terror mot sitt eget parti og land i perioden 1937-1938 (s.10). Statsterror ble implementert gjennom menneskelig lidelse og grusomhet, hvor millioner ble fengslet og til slutt døde enten ved skyting eller som følge av langsom død i konsentrasjonsleirer og fengsler spredt over landet (Conquest, 2018, s.10-11). Dette er eksempler på at både Hitler og Stalin førte statsterrorisme for å blant annet styrke deres maktposisjon i staten gjennom å endre befolkningens motivasjon og mål, og support og metoder (Rasch, 2005, s. 9).

Det finnes flere ulike retninger innenfor terrorisme, blant annet islamistisk terrorisme og høyreekstrem terror. Ut fra tidligere nevnte teoretiske perspektiver og definisjoner av terrorisme kan det argumenteres for at terrorisme alltid er terror, mens terror ikke nødvendigvis vil være terrorisme. Det er også viktig å understreke at ikke alle ekstremister bedriver terrorisme, men at alle som gjør terrorisme kan klassifiseres som ekstremister. Nedenfor vil det fokuseres på islamistisk ekstremisme og høyreekstremisme. Det baserer seg på at det er disse formene for terrorisme som ventes å utgjøre de største terrortruslene mot Norge i dag (NOU 2024:3, s. 103). Ekstremisme er et begrep som potensielt kan finnes i lærebøker, da det har overlappende aspekter med terrorisme (NOU 2024:3, s. 57). Dette gir grunnlag for

lærebøkene å legge mest vekt på disse formene for terrorisme, med en antagelse om at lærebøkene også skal bidra til å forebygge ekstremisme og terrorisme.

Det finnes flere historiske eksempler på islamistisk terror i løpet av de siste 30 årene, blant annet terrorangrepet "9/11", samt kjente terrororganisasjoner sin terrorføring. Som kort nevnt i begrepsavklaringen representerer global jihadisme en gren innen islamistisk terrorisme. Kjennetegn ved denne grenen er at den benytter vold som et virkemiddel for å ha regimer i den islamske verden og for å motvirke vestlig innflytelse, samt å islamisere samfunn i henhold til fundamentalistiske fortolkninger av islam (NOU 2024:3, s. 106). Eksempler på terrororganisasjoner som driver med jihadisme er al-Qaida og IS (NOU 2024:3, s. 106). Al-Qaida bringer oss til en av de mest betydningsfulle terrorhendelsene gjennom tidene, nemlig 9/11. Den 11. september 2001 mistet nærmere 3000 mennesker livet da terrororganisasjonen al-Qaida angrep USA (NOU 2024:3, s. 78). Al-Qaidas ideologi er basert på forestillingen om at den muslimske verden er under angrep fra den vestlige verden og ikke-muslimske land (Hegghammer, 2005, s. 24). Terrorangrepet 9/11 førte til at USA innledet en global krig mot terror (NOU 2024:3, s. 110). Daværende president, George W. Bush, erklærte "vi er i krig", og oppfordret deres allierte til å stå sammen i krigen mot terror. Uttrykket "krigen mot terror" har siden blitt hyppig benyttet (Tønnesson, 2005, s. 298).

Rasisme og diskriminering rettet mot muslimer hatt en økning, noe som trolig kan skyldes terrorhandlinger som 9/11. Økt mistenksomhet og en polarisert tankegang gjennom fremmedfrykt i form av "oss mot dem" ser ut til å være et faktum (Stormoen, 2022). Den økte frykten for terrorisme på verdensbasis førte til betydelig støtte til krigen i Afghanistan i 2001, og invasjonen i Irak i 2003 (Stormoen, 2022). Mange forskere og eksperter mener også at disse militære handlingene har ført til brudd på internasjonal lov, inkludert utførelse av angrep på land de ikke har hatt formell tillatelse fra FN til å angripe (Stormoen, 2022). Krigen mot terror har medført handlinger som har vært uforenelige med prinsippene om menneskerettigheter og demokrati, blant annet gjennom bruk av tortur og hemmelige arrestasjoner i fengsler uten rettslig prosess, samt henrettelser utført av førerløse droner som også har rammet sivile (NOU 2024:3, s. 111). Terrororganisasjoner som IS, Al-Qaida og Taliban har oppnådd mer støtte blant lokalbefolkningen etter at krigen mot terror ble igangsatt (Stormoen, 2022). Det har de oppnådd ved å vise til det store antallet sivile tap som har skjedd i krigen mot terror, og dermed har de til en viss grad lyktes med å legitimere sin påstand om at det i realiteten var en "krig mot islam" (NOU 2024:3, s. 111). Mange forskere hevder at krigen mot terror svekket muligheten for mykere forebyggende tiltak mot voldelig ekstremisme og radikalisering (NOU 2024:3, s. 111). Det kan også argumenteres for at krigen mot terror har medført flere problemer enn den har løst, ettersom verden nå står overfor en mer omfattende jihadistbevegelse etter krigen enn før den ble igangsatt (NOU 2024:3, s. 111).

Det som kjennetegner høyreekstremisme, er at det betegner et bredt felt av ideologier og grupper med bestemte fellestrekk (NOU 2024:3 s. 80). Høyreekstreme ideologier er kjennetegnet ved å være anti-egalitære, hvor de blant annet fremmer oppfatningen om at det er naturlig orden at noen raser skal underordnes andre, samt at kvinner skal underordnes menn (NOU 2024:3, s. 80).

Det er en økende tendens til terrorangrep utført av enslige aktører, hvor enkelte av disse angrepene har resultert i svært dødelige utfall. Et av dem er terrorangrepet på Utøya og

mot regjeringskvartalet 22. juli 2011, hvor 77 mennesker ble drept (NOU 2024:3, s. 58). En norsk høyreekstremistisk mann, Anders Behring Breivik, utførte et terrorangrep ved å bombe statens hovedkvarter og fyrte av våpen i en hel time på en ungdomssamling på Utøya (Bangstad, 2014, s. 7). Bakgrunnen for terrorangrepet var Breiviks overbevisning om at Norges sosialdemokrater bidro til å omforme landet til et islamistisk herredømme (Bangstad, 2014, s. 7). Terrorhendelsen har hatt betydelig innvirkning på Norge på flere måter. Da terrorangrepet fant sted 22. juli i 2011, oppsto spørsmål om det var islamistisk terrorisme, noe som førte til økt islamofobi og anti-innvandringsretorikk (Bolognani et. al., 2017, s. 362). Det kunne observeres reaksjoner ut fra antakelser om at det var et islamistisk terrorangrep de første timene etter bomben i Regjeringskvartalet gikk av (Bakkevig et. al., 2018, s. 34). Bakkevig (2018) et. al. refererer til at elever i den norske skolen trekker frem eksempler knyttet til 22. juli i sine refleksjoner om norsk identitet, spesielt med hensyn til koblingen mellom islamistiske terrorgrupper og hendelsene (Bakkevig et. al., 2018, s. 34). De viser også til en elevtekst som beskriver hvordan "folk knytter islam til terrorisme" og hvordan de blander begrepene islamist og muslim. Elevteksten påpeker videre at så snart det ble kjent at gjerningsmannen var norsk, ble han plutselig ikke ansett som en terrorist, men som en person med psykiske lidelser (Bakkevig et. al., 2018, s. 34-35). Dette viser til at islamistisk terror og 22. juli har en sammenheng, selv om selve terrorangrepet ikke var utført av en islamist.

Det kan hevdes at demokratisk dannelse bidrar til en moralsk ansvarlig bruk av ytringsfriheten ved å utvikle en dømmekraft og sensitivitet overfor mangfoldet av ytringer og meninger (Bakkevig et. al., 2018, s. 102). Å praktisere moralsk ytringsansvar som en uttrykksfrihet forutsetter dannelse og demokratisk medborgerskap (Bakkevig et. al., 2018, s. 94). Dette blir praktisert gjennom livslang læring på ulike dannelses- og sosialiseringsarenaer, blant annet i skolen (Bakkevig et. al., 2018, s. 95). Derfor er terrorhendelsen 22. juli ikke bare relevant historisk sett, men også politisk og i skolens medborgerskapsopplæring. I NOU 2024:3 presiseres viktigheten av å bygge demokratisk motstandskraft og historiebevissthet hos nye generasjoner gjennom undervisning for å forebygge ekstremisme (NOU 2024:3 s. 399), noe som kan sees i inkluderingen av terrorhendelsen 22. juli i LK20.

I betraktning av 22. juli-terrorens prioritering i LK20, sees det på som relevant å inkludere Claudia Lenz sine kategorier om 22. juli-fortellinger. Det er fire hovedkategorier som består av demokratifortellingen, kjærlighetsfortellingen, mangfoldsfortellingen og beredskapsfortellingen. Disse kategoriene representerer ulike tolkninger av hendelsen, samt hvilke konsekvenser for nåtid og fremtid dette har og kan medføre (Lenz, 2018, s. 96). Demokratifortellingen tar utgangspunkt i oppfatningen om at 22.juli terroren representerte et direkte angrep på demokrati og toleranse, hvor motsvaret til dette er å styrke demokratiske verdier og prinsipper (Lenz, 2018, s. 96). Kjærlighetsfortellingen går ut på et blindt hat som besvares med kjærlighet, hvor det onde trumfes med kjærlighet (Lenz, 2018, s. 97). Mangfoldsfortellingen handler om at terroren var et angrep på det flerkulturelle Norge (Lenz, 2018, s. 100). Beredskapsfortellingen tar utgangspunkt i den mangelfulle beredskapen 22. juli 2011, og at flere liv gikk tapt enn nødvendig (Lenz, 2018, s. 101). Disse fire kategoriene kan tas i betraktning i tolkning av hvordan 22. juli-terroren fremstilles i lærebøker, noe som er interessant for denne oppgaven da det kan bidra til å se av hvilke kategorier temaet befinner seg i. Hvilke kategorier som blir presentert vil kunne påvirke hvilke endringer som synes i lærebøkene fra 1997 til i dag.

2.4 Læreplaner

Skolen har et samfunnsmandat som er nøye regulert gjennom et sett av juridiske dokumenter og pedagogiske retningslinjer. Et av de viktigste styringsinstrumentene for skolen er nettopp de nasjonale læreplanene som har status som forskrifter (Imsen, 2020, s. 277). Disse danner et viktig grunnlag for undervisningen i norske skoler, inkludert samfunnsfaget. Myndighetene fornyer læreplanene i ny og ned, noe som kalles læreplanreformer (Imsen, 2020, s.278). Innholdet i læreplanene vil derfor også kunne fungere som en gjenspeiling av viktige og relevante temaer i samfunnet.

Goodlad (1979) har en teori om læreplaner hvor han fokuserer på 5 nivåer. Vi ser på det som hensiktsmessig å benytte denne teorien i masteroppgaven for å kunne vise hvor vi posisjonerer oss. Goodlad benytter de fem nivåene i analyse og tolkning av læreplaner (Goodlad, 1979, s. 19). Nivåene er med på å skape et slags rammeverk for å kunne analysere de overordnede intensjonene myndighetene har hatt, opp mot den faktiske opplevelsen av læring blant elevene. De ulike nivåene kan kort fortalt forstås på denne måten: Nivå 1 Ideenes læreplan, omfatter de overordnede intensjonene læreplanen bygger på, som for eksempel verdier (Goodlad, 1979, s. 60). Den formelle læreplanen, nivå 2, innebærer den vedtatte læreplanen i form av den skrevne læreplanen. Den oppfattede læreplanen, nivå 3, inkluderer hvordan ulike aktører tolker og forstår læreplanen (Goodlad, 1979, s. 61). Nivå 4, den iverksatte læreplanen, omhandler implementeringen av læreplanen i praksis (Goodlad, 1979, s. 63). Den erfarte læreplanen er nivå 5, og viser til det faktiske læringsutbyttet elevene opplever (Goodlad, 1979, s. 64).

I denne besvarelsen er det ikke læreplanverkene i seg selv som skal analyseres, da hovedtyngden ligger i analyse av lærebøkene. Goodlads læreplanteori er likevel relevant fordi lærebøker kan fungere som et nødvendig verktøy for å implementere den formelle læreplanen i undervisningen. For eksempel på nivå 3, Den oppfattede læreplanen, vil både redaktørene, forfattere og andre aktører sine ulike refleksjoner, tolkninger og forståelser av læreplanen inkluderes i utformingen av lærebøkene. Dette kan resultere i visse tilpasninger eller vektlegginger av enkelte temaer eller perspektiver basert på deres tolkning av læreplanen. Det kan også være avvik mellom den formelle læreplanen og hvordan den oppfattes og tolkes av de som utvikler lærebøkene. Til tross for at lærebøkene tar utgangspunkt i den formelle læreplanen, er det dermed viktig å understreke at de ikke er identiske med læreplanen i seg selv.

Både terrorangrepene 9/11 og 22. juli har hatt en betydelig innvirkning på Norge. Det er blant annet hendelsenes nærhet til landet som gjør dem til sentrale hendelser for nasjonen. Nordmenns følelser av sjokk, frykt og sorg, samt deres nærhet til Norge, gjør hendelsene til sentrale punkter i den kollektive bevisstheten i nasjonen. Hendelsene bidro til å styrke nordmenns verdier om samhold, inkludering og motstand mot ekstremisme i nærmere tid etter utførelsen (Wollebæk et al., 2011, s. 75).

Mediedekningen av terrorangrepene både nasjonalt og internasjonalt har bidratt til å gjøre dem til sentrale hendelser. Politiske endringer i Norge og andre land, inkludert justeringer i sikkerhetspolitikk, innvandringspolitikk og beredskap mot terrorisme, har også blitt gjort som konsekvenser av handlingene. Norge er et land som verdsetter fred, medborgerskap, demokrati og menneskerettigheter, og dermed har disse hendelsene vært viktige for læring og forebygging av lignende situasjoner (Wollebæk et al., 2011, s.

9). Man skulle derfor tro at skolen ønsker å lære elever om konsekvensene av ekstremisme, og viktigheten av toleranse og forståelse.

Terrorisme generelt og forebygging av terrorisme har fått økt oppmerksomhet i norske skoler, spesielt etter terrorangrepet den 22. juli. En studie utført av Anker og Von der Lippe viser imidlertid at terrorhendelsene fra denne dagen ikke var særlig mye diskutert i skolen (Anker & Von der Lippe, 2017). Dette kan delvis skyldes mangelen på læreplanfestede retningslinjer angående terrorrelaterte temaer i undervisningen (Anker & Von der Lippe, 2017, s. 270). I skolesammenheng er det ofte press på lærerne for å oppnå kompetansemål og gode elevresultater, og temaer som ikke er inkludert i læreplanen kan derfor bli nedprioritert (Anker & Von der Lippe, 2017, s. 271). Imidlertid har det nylig blitt innført en læreplanfestet forpliktelse for skolen å bidra til å forebygge terrorisme (Sjøen, 2023). Det er flere grunner til at forebygging av terrorisme er blitt læreplanfestet. For det første kan dette tilskrives hyppigheten av ekstreme voldshendelser både nasjonalt og internasjonalt. Videre indikerer Anker og Von der Lippes studie fra 2017 et manglende på fokus på terrorisme i opplæringen. I tillegg opplever lærere det som krevende å håndtere kontroversielle temaer i skolen, noe som kan være en faktor bak den manglende inkluderingen av terrorismemetatikk (Sjøen, 2023).

Norges læreplanfesting av at skolen skal bidra til forebygging av terrorisme er unikt blant demokratiske utdanningssystemer. Dette legger et betydelig forebyggende ansvar på lærerne og utdanningssektoren som helhet. Læreplanfesting av dette har møtt kritikk, da noen stiller spørsmål ved hvordan utdanning kan motvirke terrorisme, spesielt siden mange terrorister er velutdannede og velfungerende individer (Sjøen, 2023). Til tross for denne kritikken, vises det at utdanning kan ha en effekt på å redusere frykt for terrorisme, noe som understreker viktigheten av at skolen bidrar til dette aspektet (Sjøen, 2023). Noen kritikere frykter at diskusjoner i skolen om terrorisme kan føre til polarisering, men det argumenteres også for at slike diskusjoner er nødvendige for å kunne forstå og forebygge ekstreme holdninger (Sjøen, 2023). Derfor er det viktig at skolen legger til rette for åpen dialog og refleksjon rundt temaet, samtidig som den fremmer elevenes kritiske og demokratiske utvikling.

På bakgrunn av dette ønsker vi i denne masteroppgaven å belyse hvordan terror og terrorisme blir fremstilt i ungdomsskolebøker i samfunnsfag tilknyttet læreplanene L97, LK06 og LK20. Selv om L97 kom ut før de sentrale terrorangrepene 22. juli og 9/11, sees det på som hensiktsmessig å undersøke den. Nettopp fordi at studien ønsker å utforske hvordan terrorbegrepet har endret seg i tråd med blant annet disse store hendelsene, og da behøves det en målestokk og et utgangspunkt som LK06 og LK20 kan sammenlignes med. Hvilken plass tematikken terror har fått i læreplaner både før og etter terrorangrepene, og hvordan bruken av begrepet har endret seg, er spørsmål som preger denne forskningen. I den kommende delen av besvarelsen presenteres de ulike læreplanene som er tilknyttet de valgte lærebøkene.

2.4.1 Læreplan for grunnskolen 1997, L97

Læreplanen L97 var den mest omfattende noen gang, og læreplanen fikk for første gang status som forskrift (Imsen, 2020, s. 286). Arbeidsformer og kunnskapsinnhold ble nå formulert slik at det ble detaljert forklart hva elevene skulle arbeide med, men derimot

ikke hva de skulle oppnå eller hvordan. Dette førte blant annet til mindre frihet for læreren til å velge læremateriell (Imsen, 2020, s. 285).

Samfunnsfag ble undervist på alle trinn, og det ble introdusert spesifikke mål for 5. og 10. trinn, kalt hovedmomentene. Målene i denne læreplanen blir innledet med formuleringen "I opplæringen skal elevene..." (Kyrkje-, utdannings- og forskningsdepartementet, 1996, s.148). Hovedmomentene var ikke et minstekrav for elevene, men de virket derimot styrende på undervisningen (Imsen, 2020, s. 348). Målene er også utformet med detaljer og de er spesifisert. Samfunnsfaget og samfunnsfagmålene i læreplanen for ungdomsskolen er delt i de tre disiplinene: historie, geografi og samfunnskunnskap. Historiedisiplinen tar i hovedtrekk for seg tidsdimensjonen, ulike syn på mennesker og samfunn, samt samfunnsutvikling gjennom tidene. Geografi omhandler derimot romdimensjonen, og dermed blir disiplinen mindre relevant i denne oppgaven. Samfunnskunnskapsdisiplinen inneholder både politikk og sosialisering, samt samspill og konflikter (Kyrkje-, utdannings- og forskningsdepartementet, 1996, s.177).

Når det gjelder innhold av terror og terrorisme i denne læreplanen, er det ikke nevnt spesifikt som hverken et eget begrep, fagområde eller tema. Imidlertid kan emnet indirekte berøres gjennom noen av samfunnsfagets mål for ungdomstrinnet. Et av hovedmomentene for 9. trinn i historie er at eleven skal kunne «reflektere over idégrunnet for ideologier som nazismen og fascismen, og utvikle en medvitende holdning til disse ideologiene og deres moderne utløpere» (Kyrkje-, utdannings- og forskningsdepartementet, 1996, s.185). I overordnet del av læreplanen under både «Det søkende mennesket», «Det integrerte mennesket» og «Det skapende mennesket» oppmuntres det til kritisk tenkning på ulike aspekter, noe som kan knyttes til tematikken terror og terrorisme. Dette både i møte med andre kulturer og mangfold, samt at opplæringen skal fremme moralsk og kritisk ansvar for det samfunn og den verden man lever i (Kyrkje-, utdannings- og forskningsdepartementet, 1996, s. 50). Denne læreplanen legger grunnlaget for en bredere tilnærming til ulike temaer som kan berøre terror, for eksempel ved å fokusere på en mer helhetlig samfunnsforståelse og kritisk tenkning hos elevene.

2.4.2 Kunnskapsløftet 2006, LK06

Læreplanen for grunnskolen i 2006, også kjent som Kunnskapsløftet (LK06), omfatter hele den norske grunnopplæringen. Denne nye læreplanen ble ansett som et systemskifte og introduserte målstyrte, kompetansebaserte tilnærminger. Kompetansemålene innledes med formuleringen "Mål for opplæringen er at eleven skal kunne..." (Utdanningsdirektoratet, 2006). Det settes ikke absolutte krav om hva alle elever må kunne, men det etableres mål for elevenes kompetanse (Imsen, 2020, s.290). I motsetning til L97 er kompetansemålene i LK06 mer åpne og omfatter bredde og dybde i temaer og emner. Målttermene har fokus på hva elevene skal gjøre eller vite etter læring, fremfor elevenes læringsstoff slik som i L97 (Imsen, 2020, s.290). Læreplanen fokuserer på å formulere kompetansemål i de ulike fagene som uttrykker den kompetansen elevene bør oppnå for å mestre faget på forskjellige nivåer. I motsetning til tidligere er det ikke spesifikke bestemmelser for arbeidsmåter eller metoder. LK06 legger dermed vekt på at lærerne og skolen skal ta ansvar for å tilpasse innhold til de ulike målene, noe som kan sees på som en svekkelse av den sentrale styringen av skolen (Imsen, 2020, s. 290). Grunnleggende ferdigheter ble introdusert

som et tverrfaglig verktøy for kompetanse i utdanningen, gjennom å blant annet gi elevene uttrykksmuligheter både skriftlig og muntlig.

I 2013 ble det utarbeidet en ny revidert versjon av læreplanen (Imsen, 2020, s. 291). Dette medførte en tydelig differensiering mellom samfunnsfagene fra de to læreplanene. Konsekvensen av dette var blant annet at flere forlag valgte å revidere sine lærebøker. Hensikten med revisjonen var å presisere de grunnleggende ferdighetene som læreplanen omfatter. I tillegg ble det utarbeidet veiledende kjennetegn på måloppnåelse for 10. trinn. Samfunnsfaget fra den reviderte versjonen i 2013 er strukturert i hovedområder som er knyttet til spesifikke kompetansemål. Disse hovedområdene er gjensidig avhengige og bør betraktes som en helhetlig enhet. Noen av endringene som ble gjort i samfunnsfaget i 2013 inkluderer at faget i grunnskolen inneholder elementer fra historie, geografi, samfunnskunnskap og utforskeren. Det nye hovedområdet, utforskeren, kan kort beskrives som et metodeorientert hovedområde som strekker seg over og påvirker de andre områdene i faget (Utdanningsdirektoratet, 2006).

Innhold av terror og terrorisme i både den opprinnelige og den reviderte læreplanen i samfunnsfag er ikke spesifikt nevnt i kompetansemål for 10.trinn. I lys av denne forskningens formål, er det relevant å påpeke at revisjonen av læreplanen fant sted to år etter terrorangrepet 22. juli. Til tross for dette har ikke temaet terrorisme blitt inkludert i kompetansemålene i den reviderte versjonen av samfunnsfaglæreplanen. Temaet forekommer derimot i kompetansemål ved videregående opplæring med fokus på kjennetegn og årsaker til terrorisme. Imidlertid kan temaet tas opp i læreplanen for ungdomsskolen, for eksempel ved å drøfte årsaker og konsekvenser av internasjonale konflikter (Utdanningsdirektoratet, 2006). Som nevnt legger LK06 til rette for en mer fleksibel tilnærming til temaer ved å fokusere på lærerens valg av innhold og en bredere kompetansebasert tilnærming.

2.4.3 Kunnskapsløftet 2020, LK20

Det ble utviklet en ny læreplan som kom ut i 2020, nemlig LK20. Kunnskapsløftet 2020 (LK20), også kalt fagfornyelsen, ble blant annet utviklet som en respons på tilbakemeldinger om at den forrige læreplanen, LK06, ikke la til rette for tilstrekkelig fordypning og refleksjon. LK20 ønsker derimot å fremme dybdelæring gjennom undervisnings- og vurderingsformer som oppfordrer til grundigere forståelse av fagstoffet (Utdanningsdirektoratet, 2020a).

Den nye læreplanen inkluderer en overordnet del som inneholder verdier og prinsipper for opplæringen. Her inkluderes også grunnleggende ferdigheter og tverrfaglige temaer. De tre tverrfaglige temaene er en nyhet for LK20 og omhandler: folkehelse og livsmestring, demokrati og medborgerskap samt bærekraftig utvikling (Imsen, 2020, s.292). Et nytt prinsipp i LK20 er at det skal være rom for dybdelæring fremfor overflatelæring. Dybdelæring kan forstås som en dypere forståelse av det som læres, samtidig som det blir sett på som viktig å kunne benytte kunnskap i andre sammenhenger (Imsen, 2020, s.353). Spesielt under den overordnede delen av læreplanen er det et eget punkt for prinsipper om læring, utvikling og dannelse som vektlegger viktigheten av "å lære å lære" (Utdanningsdirektoratet, 2020b). Her fokuseres det på skolens rolle i å fremme elevenes evne til å reflektere over egen læring, forståelse av læringsprosesser og evnen til selvstendig kunnskapstilegnelse. Verdiene skolen bygger på skal inkluderes i hele skolens virksomhet, og med den nye læreplanen

innføres et såkalt verdiløft (Utdanningsdirektoratet, 2021). Med dette skal verdigrunnlaget preget av verdier som kritisk tenkning, demokrati og medvirkning komme tydelig fram i overordnet del (Utdanningsdirektoratet, 2021).

Samfunnsfaglæreplanen i LK20, i motsetning til de to tidligere, vektlegger spesifikke kompetansemål relatert til terror og terrorisme. Dette inkluderer kompetansemål etter 10. trinn som omhandler elevenes kompetanse til å analysere årsaker til terrorhandlinger, vurdere konsekvensene av terrorhandlinger og diskutere ulike strategier for å forebygge og håndtere ekstremistiske holdninger (Utdanningsdirektoratet, 2020a, s.10). Et tverrfaglig tema i samfunnsfag i LK20 er demokrati og medborgerskap. Her belyses det at "samfunnsfag skal bidra til at elevene kan delta i og videreutvikle demokratiet og forebygge ekstreme holdninger, ekstreme handlinger og terrorisme". Det står også: "Kunnskap om terrorhandlingen i Norge 22. juli 2011 skal inngå i opplæringen om dette" (Utdanningsdirektoratet, 2020a, s. 4). Disse tilnærmingene indikerer at terrorisme generelt og spesifikt 22. juli er viktige og relevante temaer i dagens samfunn, og at ungdomsskoleelever bør utvikle kompetanse og forståelse for å håndtere dette komplekse emnet på en reflektert og informert måte. Med tanke på at kompetansemålene i LK20 er færre, men derimot bredere og mindre spesifikke, poengterer også dette viktigheten av temaet terror da terror ikke ble inkludert i LK06 eller L97. Noe annet som skiller LK20 fra de to andre læreplanene er fokuset på å prioritere sentrale begreper fremfor å dele inn etter de tre ulike hovedområdene: historie, samfunnskunnskap og geografi. Dette kan synes å ha som hensikt at elevene skal lære om samfunnet som helhet, gjennom en slags tverrfaglig tilnærming innenfor samfunnsfaget.

De valgte læreplanene, L97, LK06, og LK20, representerer ulike tilnærminger til læring i norsk grunnskole. L97 fremhever detaljerte beskrivelser av lærestoff og mål, med forventninger om at alle elever skal nå spesifikke mål. LK06 introduserer en mer åpen tilnærming med kompetansemål uten absolutte krav om hva alle elever må kunne, og har en bredere tilnærming som vektlegger lærerens valg av innhold. LK20 retter fokus mot dybdelæring, også med kompetansemål. I omfang og innhold av terror og terrorisme viser L97 sine hovedmoment i samfunnsfag og LK06 sine kompetansemål ved 10. trinn en indirekte tilnærming gjennom historieundervisning og diskusjoner om internasjonale konflikter. LK20 inneholder derimot spesifikke kompetansemål ved ungdomsskoletrinnet rettet mot årsaker til terrorisme, vurdering av konsekvenser fra terrorhandlinger, og drøfting av forebyggende strategier. Skillelinjene mellom læreplanene viser et skifte fra detaljerte mål mot bredere tilnærming, samt et økende fokus på refleksjon, dybdelæring, kompetanse og ikke minst, terrorisme.

3 Metode

I det følgende metodekapittelet vil vi presentere og begrunne oppgavens metodiske tilnærming som er benyttet i denne oppgaven. Det er avgjørende å evaluere problemstillingen og forskningsspørsmålene nøye før valg av den mest hensiktsmessige metoden, både for å unngå å overse vesentlige funn eller misforstå fenomener som undersøkes. I denne oppgaven, hvor formålet er å analysere og diskutere skriftlig innhold om terror i lærebøker, er det avgjørende å velge en metode som muliggjør en grundig og systematisk tilnærming til materialet. Formålet med det påfølgende kapittelet er å begrunne og dokumentere beslutninger som er tatt i oppgaven, for at blant annet leseren skal kunne vurdere oppgavens gyldighet og troverdighet (Creswell & Miller, 2000, s. 128).

3.1 Kvalitativ forskningsmetode

Formålet med forskningen er å besvare problemstillingen, og valget av verktøy er avhengig av hvilken metode som bidrar til å svare best på den. Et av de mest sentrale spørsmålene er dermed knyttet til hvilken metode som fyller behovet som springer ut av problemstillingen, forskningsspørsmålene og det empiriske materialet i oppgaven. Kvalitativ og kvantitativ metode skiller seg betydelig fra hverandre når det gjelder datainnsamling, forskerens rolle, samt analyse av data. Kvantitativ metode vektlegger generalisering av et bredt materiale, mens en kvalitativ metode har som formål å gå i dybden på smalere materiale hvor forskeren har en mer aktiv rolle (Gleiss & Sæther, 2021, s. 30).

Problemstillingen for denne oppgaven omhandler som nevnt hvordan terror fremstilles i lærebøker, og vi skal analysere allerede tilgjengelige data i form av lærebøker i samfunnsfag. Gitt dette vurderes det som hensiktsmessig å velge en forskningsmetode som kan utforske dette innholdet i dybden. Derfor ansees en kvalitativ forskningsmetode som mest hensiktsmessig å benytte. Metoden muliggjør en grundig utforskning av det komplekse fenomenet "terror" slik det anvendes i lærebøker. Samtidig som vi primært anvender en kvalitativ forskningsmetode, integrerer vi også elementer av en kvantitativ forskningsmetode. Grunnlaget for å inkludere forskningsmetoden er at den vil bidra til å supplere forståelsen av terror slik den fremstår i lærebøker. Det vil bidra til å belyse hyppigheten og omfanget av terror da vi blant annet skal se på hvor mange ganger begrepene terror og terrorisme blir nevnt. I tillegg kan forskningsmetoden bidra til å avdekke mønstre og trender innenfor lærebøkens behandling av emnet, og bidra til å støtte og styrke funnene fra de kvalitative analysene. Ved å kombinere kvalitative og kvantitative tilnærminger, kan vi oppnå en mer helhetlig forståelse av hvordan terror blir fremstilt i lærebøker for ungdomstrinnet.

3.2 Kvalitativ innholdsanalyse

I kvalitativ forskning finnes det ulike tilnærminger som kan benyttes for å utforske ulike perspektiver, samt gi ulik kunnskap om tematikken. For å gjennomføre dette forskningsprosjektet anses det som hensiktsmessig å blant annet anvende innholdsanalyse (Johannesen, 2019, s. 99). En kvalitativ innholdsanalyse, også kjent som dokumentanalyse, innebærer å samle inn allerede eksisterende dokumenter hvor informasjonen i dokumentet gir innsikt om en sak nedtegnet på et spesielt sted og tidspunkt, og dette ofte med tanke på spesifikke lesere (Johannesen, 2019, s. 99). I

denne masteroppgaven utgjør lærebøkene de eksisterende dokumentene som blir benyttet. Denne metodiske tilnærmingen innebærer undersøkelse og tolkning av tekstbasert datamateriale, hvor fokuset primært rettes mot den tekstlige betydningen. Med utgangspunkt i oppgavens problemstilling, som omhandler fremstillingen av begrepene terror/terrorisme og deres historiske hendelser, anser vi det ikke som relevant å inkludere et multimodalt datasett.

Det som kan være viktig å merke seg er at ettersom prosjektet inkluderer data fra eldre lærebøker, vil besvarelsen også innebære en historisk analyse (Johannesen, 2019, s. 99). Når dokumenter analyseres, må faglitteraturen vurderes i lys av den konteksten og tidsperioden den ble skrevet i (Johannesen, 2019, s. 100). Dette bidrar til å plassere kilden og dens mening i tid. Det er avgjørende å ta hensyn til når lærebøkene ble skrevet, samt hvilken målgruppe den er rettet mot. Målgruppen er i dette tilfellet 8.-10. klasse, og lærebøkene er skrevet i ulike læreplan-perioder. Innenfor disse tidsperiodene har det også skjedd viktige historiske hendelser i verden som kan ha påvirket utformingen av nye læreplaner. Teori blir også benyttet som et analyseverktøy, da det bidrar til å strukturere og forstå det innsamlede materialet (Johannesen, 2019, s. 100). I denne masteroppgaven vil lærebøkens behandling av begrepene terror og terrorisme analyseres, som innebærer en nærmere undersøkelse av hva som skrives om terror, hvordan begrepet anvendes, og hvilke elementer lærebøkene velger å inkludere og ekskludere. Det vil også bli undersøkt hvordan begrepene blir brukt og hvor hyppig de forekommer. Oppgaven vil også forsøke å undersøke hvordan begrepene forstås og fremstilles i lærebøkene. Denne delen av oppgaven krever en metode som legger til rette for tolkning, hvor hermeneutikken vil være avgjørende. Dette gjør vi nærmere rede på under kapittel 3.3. *Vitenskapsteoretisk perspektiv*. Et annet aspekt som kan utforskes er om det finnes fordommer og stereotyper, og hvilke eksempler som vises (Johannesen, 2019, s. 102). Kildekritikk er også avgjørende når dokumentene skal analyseres. Både autentisitet, troverdighet, tolkning og representativitet må vurderes nøye (Johannesen, 2019, s. 103-104). Lærebøker har generelt høy troverdighet som kilder på grunn av strenge kriterier de må oppfylle. Likevel er det et spørsmål om de er pålitelige kilder når det gjelder å gi innsikt i terror og terrorhendelser. Dette er et aspekt som vi ønsker å utforske nærmere i denne studien.

3.3 Vitenskapsteoretisk perspektiv

Postholm og Jacobsen (2018) påpeker viktigheten av å ha kjennskap til vitenskapsteoretiske prinsipper som fundamentet i all forskning (s. 92). De forklarer dette ved å argumentere for nødvendigheten av å innlemme den valgte forskningsmetoden i et vitenskapsteoretisk rammeverk. Dette er viktig for å undersøke grunnen til og fremgangsmåten for å kategorisere det oppnådde som vitenskapelig kunnskap om virkeligheten (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 45).

I dette prosjektet benyttes hermeneutikk både som et vitenskapsteoretisk perspektiv og som en del av metoden. Hermeneutikken søker ikke bare forklaring, men også forståelse (Thuren, 2022, s.125). Hermeneutikken skiller seg fra mer forklarende perspektiver, som positivismen, ved å legge vekt på forståelse snarere enn bare forklaring (Thuren, 2022, s.128). Hermeneutikk er den menneskeligvitenskapelige tradisjonen og betyr "fortolkning" (Harstad, 2022, s. 82). Dette perspektivet fokuserer på tolkningen av tekster og erkjenner subjektiviteten i menneskelig persepsjon av verden. Gjennom å anvende dette perspektivet planlegger vi å evaluere endringer i meninger over tid, og

forstå hvordan ulike perspektiver påvirker forståelsen av disse begrepene i norske samfunnsfagbøker. Hermeneutikken er egnet for å dykke inn i tekster, og i dette tilfellet ungdomsskolebøker i samfunnsfag. Den er egnet for å både utforske hvordan begreper som "terror" og "terrorisme" fremstilles og å kontekstuellet fortolke endringer i forståelsen av både begrepene og fenomenene terror og terrorisme. Det fokuseres på forståelse av tekst, noe som er avgjørende når det skal analyseres hvordan terror forstås i samfunnsfaglig materiale. Hermeneutikken anerkjenner subjektiviteten i tolkningen av tekster. Noen kjennetegn på hermeneutikken som metode er at den er objektiverende, altså at det som skal forstås sees på som et objekt for et forstående og fortolkende subjekt (Harstad, 2022, s. 82). Dette er spesielt relevant når det i denne masteroppgaven skal sees på hvordan begreper som "terror" og "terrorisme" forstås og fremstilles, samt hvordan dette reflekteres i ungdomsskolebøkene (Thuren, 2022, s.134). Problemstillingen til denne oppgaven ser på fremstillingen av begrepene terror og terrorisme i lærebøker fra 1997 og frem til i dag. Hermeneutikken er dermed verdifull for å kunne hjelpe oss å forstå hvordan disse begrepene har endret seg eller blitt tolket forskjellig over årene.

3.4 Utvalg

For å representere utviklingen som har skjedd over tid, har vi i denne studien benyttet et utvalg av samfunnsfagbøker som er skrevet ut fra ulike læreplaner som har vært i bruk i norsk skole fra 1997 og frem til i dag. Dette inkluderer lærebøker som samsvarer med følgende læreplaner: L97, LK06, og LK20. Hver av disse læreplanene representerer en bestemt historisk, pedagogisk og politisk kontekst og et bestemt tidspunkt i utdanningssystemets utvikling. En av grunnene til at vi har valgt å avgrense oppgaven til læreplanperioden 1997-2020 er blant annet for å kunne se hvilken påvirkningsgrad store terrorhendelser som 9/11 og 22. juli kan ha hatt. Et perspektiv som er interessant utforske er om terror og terrorisme har fått et større fokus og blitt fremstilt annerledes i lærebøkene fra LK06 og LK20 kontra i L97. Dette spesielt siden terrorhendelsen 9/11 forekom etter læreplanen og lærebøkene fra L97 ble til. Dette gjelder også 22. juli-terroren som hendte i 2011, for å se om lærebøker fra LK20 fremstiller terror og terrorisme annerledes enn lærebøkene fra både L97 og LK06 gjør. Det vi ønsker å belyse er altså hvordan har fremstillingen av terror og terrorisme i lærebøker på ungdomstrinnet vært under disse periodene.

Av hensyn til forskningsoppgavens omfang, ressurser og tidsramme er det gjort noen nødvendige avgrensninger, nettopp å se på lærebøker fra 1997 og frem til i dag. Grunnen til at utvalget falt på disse bøkene er ønsket om å benytte to lærebøker fra L97, to fra LK06 og de tre viktigste lærebokseriene fra LK20. Det må bemerkes at oppgaven inneholder analyse av mer enn ni lærebøker. Dette skyldes dels at ungdomsskolen er delt i tre klassetrinn, 8., 9. og 10. trinn, og lærebøkene på alle trinnene analyseres. Dels skyldes det også at L97 er delt inn i de tre disiplinene samfunnsfag, historie og geografi, noe lærebøkene også er. På grunn av dette inneholder besvarelsen en analyse av til sammen 30 lærebøker.

Utvalget av data er gjort og avgrenset på grunnlag av flere faktorer. Avgrensningen av utvalget kan begrunnes med at lærebøkene er utgitt av anerkjente forlag som blant annet Cappelen Damm, Aschehoug og Gyldendal, og vil dermed kunne bidra til å svare på problemstillingen da det er mange skoler som har benyttet seg og som benytter seg av dem. Vi kom frem til disse lærebøkene for å blant annet kunne se en bredde fra 1997

til 2020. For å begrunne utvalg av én lærebok tilhørende den originale læreplanen LK06 og én fra den reviderte læreplanen i 2013. Dette for å se om det er ulikheter i lærebøkene tilknyttet terror og terrorisme, og om den reviderte har vært med på å påvirke inkludering av temaet terror i lærebøker. Ved å gjøre dette sikrer vi et bredere innblikk i utviklingen over tid. Til tross for at et økt antall analyserte lærebøker kunne styrket validiteten av forskningen, er begrensningene gjort av hensyn til oppgavens omfang. Tid er også en avgjørende faktor som har ledet til valget av disse utvalgte lærebøkene. Av hensyn til tid og omfang er det heller sett på som hensiktsmessig med dybdeanalyse av de valgte lærebøkene. Slik at det kan fokuseres på å oppnå en grundig innsikt i utviklingen av begrepet terror tilknyttet de ulike læreplanene og lærebøkene.

3.4.1 Presentasjon av lærebøker

I dette kapittelet nevnes de ulike lærebøkene som skal analyseres for å kunne svare på problemstillingen. I selve analysekapittelet *Analyse 4.0.0.* vil det forekomme kort presentasjon av hver enkelt lærebokserie.

1997-

1999 Lund, Erik: InnBLIKK. Historie 8. InnBLIKK. Historie 9. Lund, Erik / Indresøvde, Eivind: InnBLIKK. Historie 10. Aschehoug forlag.

1997-

1999 Nomedal, John Harald: Kosmos 8: geografi, historie og samfunnskunnskap. Kosmos 9. Historie 9: geografi, historie og samfunnskunnskap. Nomedal, John Harald / Løvland, Arne Jørgen / Mygland, Knut O: Kosmos 10: geografi, historie og samfunnskunnskap. Nortext.

2006-

2008 Nomedal, John Harald: Kosmos 8. Samfunnsfag for ungdomstrinnet. Nomedal, John Harald / Bråthen, Ståle: Kosmos 9. Samfunnsfag for ungdomstrinnet. Kosmos 10. Samfunnsfag for ungdomstrinnet. Fagbokforlaget.

2014-

2016 Ingvaldsen, Bjørn: Makt og menneske. Historie 8. Makt og menneske. Historie 9. Ingvaldsen, Bjørn / Kristensen, Ingunn Helene / Laake, K.: Makt og menneske. Historie 10. Makt og menneske. Cappelen Damm. Strindhaug, Jon: Makt og menneske. Geografi 8. Makt og menneske. Geografi 9. / Haagensen, Petter / Strindhaug, Jon: Makt og menneske. Geografi 10. Cappelen Damm. Helland, Tarjei: Makt og menneske. Samfunnskunnskap 8. Makt og menneske. Samfunnskunnskap 9. Makt og menneske. Samfunnskunnskap 10. Cappelen Damm.

2020-

2021 Hellerud, Synnøve Veinan / Erdal, Silje Førland / Johnsen, Ida Molstad / Westersjø, Martin / Hove, Olav / Kielland: Arena 8: Samfunnsdag. Hellerud, Synnøve Veinan / Erdal, Silje Førland / Johnsen, Ida Molstad / Westersjø, Martin: Arena 9: samfunnsfag. Hellerud, Synnøve Veinan / Erdal, Silje Førland / Westersjø, Martin / Johnsen, Ida Molstad / Hove, Olav: Arena 10: samfunnsfag. Aschehoug undervisning.

2020-

2022 Heidenreich, Vibeke / Moe, Marthe Johanne: Relevans 8: samfunnsfag for ungdomstrinnet: Grunnbok. Heidenreich, Vibeke / Weider, Bård Olav / Waage, Kristine Borggaard: Relevans 9: samfunnsfag for ungdomstrinnet: Grunnbok. Heidenreich, Vibeke / Waage, Kristine Borggaard: Relevans 10: samfunnsfag for ungdomstrinnet: Grunnbok. Gyldendal.

2020-

2022 Bredahl, Liv / Dehle, Erik / Hammer, Svein / Hansen, Robert / Karlsen, Sølve Kuraas / Krogsrud, Vilde Kaasen / Mokhtari, Abderrahim / Mæhlumshagen, Ella / Samuelsen, Marie / Stenvik, Bår: Samfunnsfag 8. Bredahl, Liv / Dehle, Erik / Mæhlumshagen, Ella / Quintano, Kristina / Ranheim, Christian / Salvesen, Ingrid / Øvretveit, Solbjørg: Samfunnsfag 9. Bredahl, Liv / Dehle, Erik / Larsen, Håkon / Quintano, Kristina / Ranheim, Christian / Salvesen, Ingrid / Øvretveit, Solbjørg: Samfunnsfag 10. Cappelen Damm.

3.5 Analyse og tolkning

For å sikre en grundig analyse er det avgjørende å sortere og organisere data grundig. Vi har av den grunn valgt å benytte oss av en datatabell. Tabellen inneholder informasjon om hver samfunnsfagbok som er benyttet i forskningen, samt innholdet som er knyttet til terror. Når dette var gjort, var målet å skaffe et overordnet blikk på bøkernes struktur og innhold, med en summativ innholdsanalyse. Dette innebærer å se på overskrifter, innholdsfortegnelser og eventuelle definisjoner av begrepet terror som finnes i bøkene. Som en del av analysen er det viktig å skaffe en oversikt over kildene. En summativ innholdsanalyse vil i dette tilfelle være et hensiktsmessig sted å begynne, altså å identifisere og kvantifisere ord som er sentrale for problemstillingen (Fauskanger & Mosvold, 2014). Som et hjelpemiddel i den summative innholdsanalysen er det hensiktsmessig å benytte konkrete søkeord. Gjennom nasjonalbiblioteket har vi hatt tilgang på en digitalisert versjon av lærebøkene, noe som har ført til at begrepene er søkbare. Av hensyn til oppgavens teoretiske perspektiver og omfang har det blitt valgt å benytte søkeordene terror og terrorisme. Det ble dermed gjort søk av begrepene terror og terrorisme i første omgang, men da dukket det også opp andre varianter.¹ Dette førte til at det ble hensiktsmessig å benytte alle variantene av terrorbegrepet som dukket opp i lærebøkene som søkeord. Dette ble gjort for å avgrense oppgaven og sikre lik analyse av alle lærebøkene. Nedenfor er alle søkeordene, inkludert de ulike variantene av begrepene:

- **Terror**
- **Terrorisme**
- Terroraksjon
- Terrorvelde
- Terrorstyre
- Terrorbalanse
- Terrorist
- Terrorbombing
- Terrorangrep

¹ Her er vi selvbevisst på at vi kunne forenklet søket med å benytte «terror*», men ville ikke endret frekvensen eller hovedfunnene.

- Terrororganisasjon
- Terrorgruppe
- Terrorhandling

Terrorbalanse er en av variantene som dukker opp som søkeord. Begrepet vil bli analysert, men det vil ikke bli vektlagt i hverken drøftingen eller andre deler av besvarelsen. Grunnen til denne avgrensingen er blant annet at begrepet er historisk betinget til den kalde krigen, og er dermed ikke særlig relevant for å besvare hverken problemstillingen eller oppgavens essens. Begrepet er også et sidespor til de teoretiske perspektivene denne oppgaven vektlegger. Funnene av dette begrepet blir nevnt i besvarelsen for å gi et innblikk i spennet som finnes i terrorbegrepet.

Etter den summative innholdsanalysen er det hensiktsmessig å benytte en konvensjonell innholdsanalyse for å beskrive fenomenet, gjennom å kategorisere kodene som er funnet (Fauskanger & Mosvold, 2014). Eventuelle mønstre eller måter begrepet terror blir fremstilt og forstått på i bøkene skal også noteres. Videre begynner datakodingen og deretter kategorisering, altså en konvensjonell innholdsanalyse. Når bearbeidingen av data er gjort, vil datatabellen inneholde informasjonen om samfunnsfagbøkene som trengs for påfølgende analyse. Den hermeneutiske metoden vil bli benyttet videre i analysen for å finne ulike forståelser og fremstillinger av terror og terrorisme (Harstad, 2022, s. 82). Drøftedelen vil presentere resultatene av datainnsamlingen og gi en grundig vurdering av hva dataene faktisk betyr i forhold til forskningsspørsmålene. Deretter skal funnene sammenlignes på tvers av læreplanene og lærebøkene for å forstå om og eventuelt på hvilken måte fremstillingen av begrepene terror og terrorisme har utviklet seg.

3.6 Kvalitet

For at en studie skal kunne ha verdi for forskningsfeltet i etterkant er det avgjørende å sikre forskningens kvalitet. Validitet og reliabilitet er to begreper som ofte blir benyttet i kvalitativ forskning for å sikre kvalitet. Ifølge Gleiss & Sæther (2021) er imidlertid disse to begrepene bedre egnet til å beskrive kvaliteten i kvantitativ enn i kvalitativ forskning, og hevder derfor at pålitelighet, gyldighet og generalisering er bedre egnede begreper (s. 202). Av hensyn til dette ønsker delkapitlet å heller anvende disse begrepene. I tillegg til kvalitativ innholdsanalyse benytter denne masteroppgaven også hermeneutisk metode. Denne metoden søker forståelse fremfor forklaring, og dermed handler sikring av forskningens kvalitet også om å sannsynliggjøre fortolkningene (Harstad, 2022, s.75).

Pålitelighet omhandler hele forskningens kvalitet og kan relateres til begrepet reliabilitet. Forskningens pålitelighet kommer ofte ned til to faktorer, både om forskerens rolle, og synligheten av selve forskningsprosessen (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 223). Dette er kvalitativ forskning og av den grunn er det ikke snakk om objektiviteten til forskeren, siden det allerede er anerkjent at forskerens subjektivitet er et faktum (Gleiss & Sæther, 2021, s. 223). Forskerens subjektivitet kan bli sett på som en svekker i forskningen, og dermed er det svært viktig å være bevisst på dette. Samtidig kan subjektiviteten til forskeren også være en styrke når den håndteres bevisst. Hermeneutisk metode legger vekt på forskerens engasjement og tolkningsevne, og den anerkjenner at forskeren ikke kan være fullstendig nøytral eller objektiv (Harstad, 2022, s.85). Kritisk tenkning i forbindelse med datainnsamling, analyse og drøfting er uansett avgjørende for forskningens kvalitet. Den andre faktoren, som er synligheten av selve

forskningsprosessen, kommer frem i denne masteroppgaven gjennom at det er drøftet og tenkt kritisk rundt alle stegene i forskningen, fra begynnelsen til slutten.

Gyldighet omhandler kvaliteten på selve dataene og analysen av de (Gleiss & Sæther, 2021, s. 204). Dette handler konkret om å vurdere om en forsker på det en ønsker (Tjora, 2017, s. 234). Er det en rød tråd i forskningen, og besvarer dette oppgavens problemstilling? For å styrke denne besvarelsens gyldighet er både tidligere forskning og vitenskapsteoretisk perspektiver som er relevant for forskningen inkludert. Gjennom hele forskningsprosessen har problemstillingen, og hvordan den kan besvares på best mulig måte, alltid vært avgjørende for alle valg. Det må nok en gang påpekes at hermeneutisk metode, hvor fortolkning er virkemiddelet til forståelse, også benyttes i denne masteroppgaven (Harstad, 2022, s. 75). Nettopp av hensyn til forskerens subjektivitet og fortolkning i prosessen er det forståelse for at andre ville tatt annerledes valg enn det vi har gjort. Til tross for dette har oppgaven forsøkt å begrunne og forklare alle valg og tolkninger.

Generaliserbarhet er også avgjørende for forskningens kvalitet. I denne masteroppgaven med kvalitativ forskning handler dette om at en tematikk er overførbart til andre lignende situasjoner (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 238). Postholm & Jacobsen (2018) hevder at for at det skal være mulig for leseren å kunne generalisere, krever det at forskeren skriver detaljert (s. 238).

3.7 Etikk

Til tross for at denne masteroppgaven ikke inneholder mennesker som informanter, er det viktig å være bevisst på etiske utfordringer som kan oppstå under forskningsprosessen. Terror er en sensitiv tematikk, og det er viktig å vise respekt for ofrene for terrorhandlinger, deres pårørende, og samfunn som har blitt påvirket. I besvarelsen er vi bevisst på egne forforståelser, samt at forskningen prøver å holdes så objektiv som mulig. Det at masteroppgaven skal være så representativ som mulig er viktig, og derfor er valget av lærebøker både gjort nøye og bevisst. En annen etisk utfordring er kildebruk og referanser. Riktig referering for å unngå plagiat er svært avgjørende. Faglig bedømmelse er også noe det er gjort refleksjoner rundt. Det handler om å være åpen og villig til å vurdere tenkemåter og argumenter som inngår i andre forskningstradisjoner enn ens egne, og bevisstgjøre sin egen kompetanse (De nasjonale forskningsetiske komiteene, 2021).

I dette prosjektet er vi to studenter som skriver sammen. Dette kan både skape utfordringer og fordeler, noe det er viktig å være bevisst på. En av de største fordelene er at ideer, utfordringer og bekymringer er noe som kan diskuteres sammen. Dette kan være en verdifull støtte gjennom forskningsprosessen, og samskriving gir mulighet til å dra nytte av hverandres ulike ferdigheter og perspektiver som igjen kan forbedre forskningsprosessen. I tillegg kan mer bakgrunnsinformasjon og litteratur dekket enn det som kunne blitt gjort individuelt.

Likevel er det viktig å være oppmerksom på potensielle utfordringer. For at samarbeidet skal fungere og være effektivt kreves det god kommunikasjon. Dette innebærer å snakke om våre forventninger til arbeidet, som for eksempel ansvarsområder, tidsfrister og mål. En annen utfordring er avhengigheten av regelmessige møter der fremskritt og eventuelle utfordringer diskuteres. Ulike arbeidsstiler og ikke minst skrivemåter kan også

sees på som en utfordring, noe som skaper nødvendighet for åpenhet knyttet til tilpasninger og kompromisser. Det er også viktig at begge føler seg like ansvarlige for prosjektet, noe som kan oppnås ved å fordele arbeidet jevnt basert på våre styrker og interesser. Begge er bevisst på både fordelene og utfordringene, og vet at det viktigste i et godt samarbeid er kommunikasjon.

4 Analyse

I dette kapitlet skal innhold om begrepene terror og terrorisme som befinner seg i lærebøkene analyseres, for å senere kunne besvare problemstillingen. Her benyttes de utvalgte lærebøkene, læreplanene og teori. Det gjelder lærebøker som inkluderes i samfunnsfaget fra 8.-10. trinn, altså både samfunnsfagbøker i form av bøker i historie, geografi og samfunnskunnskap. Ikke alle bøkene inneholder begreper eller temaet terror, og enkelte av dem har kun ett eller få begrep tilknyttet temaet. I dette kapitlet skal de utvalgte lærebøkene kort presenteres, før hver enkelt lærebok skal analyseres.

Analysen inneholder hvor ofte begrepene terror og terrorisme blir belyst, i hvilke historiske hendelser/tema de benyttes, samt hvordan begrepene forstås. For å besvare hvor ofte begrepene belyses og i hvilke historiske hendelser de tilknyttet, benyttes som tidligere nevnt både summativ og konvensjonell innholdsanalyse. Ut fra analysen av bøkene, skal det senere i besvarelsen diskuteres om terror er lite eller mye belyst, samt hvilke historiske hendelser terrorbegrep de knyttes til og hvordan de forstås. Når vi kommer til denne delen av besvarelsen vil hermeneutikken som metode bli benyttet. Som nevnt tidligere betyr hermeneutikk fortolkningslære, og noen kjennetegn med metoden er at den er objektiverende, altså at det som skal forstås sees på som et objekt for et forstående og fortolkende subjekt (Harstad, 2022, s. 82). Deretter skal funnene knyttes opp mot de ulike læreplanene og teori for å forsterke funn og svare på forskningsspørsmål og problemstilling.

4.1 Lærebøker L97

Lærebøkene som blir analysert i denne delen av besvarelsen er lærebøker skrevet ut fra L97.

4.1.1 Innblikk L97

Innblikk er lærebøker utgitt i årene da L97 var en gjeldende læreplan. Dette er en serie med separerte lærebøker i både historie, geografi og samfunnskunnskap på hvert klassetrinn ved ungdomsskolen. Lærebøkernes forlag er Aschehoug forlag. Det er ikke gjort noen funn av terror eller terrorisme i hverken bøkene tilknyttet disiplinene geografi eller samfunnskunnskap, dermed vil ikke disse lærebøkene bli en del av analysen.

4.1.1.1 Historie 8

Erik Lund har skrevet *Historie 8* i 1997, som er en historiebok for 8. trinn. I denne boken er "terror" sentralt i kapitlet om den Franske revolusjonen. "Terrorveldet" er en hovedoverskrift, og avsnittene under tittelen består av hendelser rundt temaet hvor terror blir nevnt to ganger i tillegg til overskriften (Lund, 1997, s. 25-26). I oppsummeringen av hovedlinjene i den franske revolusjonen omtales terror blant annet ved at den franske revolusjonen ender i blod, terror og krig (Lund, 1997, s. 32). Med grunnlag i dette konkretiserer læreboken at det var terror under den franske revolusjonen. L97 har som nevnt tidligere ingen spesifikke hovedmomenter rettet mot terror, noe som gjenspeiles i denne læreboken. Basert på disse funnene vises det at terror har fått en liten plass i *Historie 8* fra 1997.

4.1.1.2 Historie 9

Erik Lund har også skrevet *Historie 9* i samme bokserie. Denne læreboken inneholder kun ett tilfelle av begrepet terror (Lund, 1998, s. 77). Boken er preget av innhold knyttet til nazismen, og opplyser om at nazistene brukte terror for å kontrollere innbyggerne (Lund, 1998, s. 77). L97 har et hovedmoment ved ungdomstrinnet som omhandler å inkludere bevissthet rundt ideologier som nazismen og fascismen (Kyrkje-, utdannings- og forskningsdepartementet, 1996, s.177). Det er to ideologier som har bidratt til store hendelser og som har hatt stor påvirkning på verden. Som nevnt legger L97 opp til ulike temaer som kan berøre tematikken terror, slik som det her er gjort her med at terror blir benyttet for å beskrive at nazistene brukte terror som virkemiddel.

4.1.1.3 Historie 10

Begrepet terror blir ikke nevnt i denne læreboken, men terroraksjon og terrorister blir derimot omtalt. Terroraksjon blir fremhevet i forhold til at palestinerne driver med terroraksjoner mot den israelske befolkningen, hvor dette innholdet kommer under tematikken krig og konflikt i Midtøsten (Lund & Indresøvdde, 1999, s. 123). Palestinske terrorister fra PLO nevnes også en gang i læreboken, og dette i forbindelse med De olympiske sommerlekene i München 1972, hvor 13 israelske idrettsfolk blir drept (Lund & Indresøvdde, 1999, s. 24). I denne boken nevnes begrepet "terrorister" i forbindelse med Tyskland, men denne gangen med at STASI hadde gitt hjelp til terrorister som sto bak drap i Vest-Tyskland (Lund & Indresøvdde, 1999, s. 147). I tilfellene hvor begreper knyttet til terror benyttes i læreboken, blir de verken definert eller forklart videre. De blir kun benyttet i konteksten de blir skrevet.

4.1.2 Kosmos L97.

Lærebøkene som analyseres nedenfor er utgitt av Nortext forlag. Både *Kosmos 8, 9 og 10* er lærebøker som inneholder alle de tre samfunnsfag disiplinene; geografi, historie og samfunnskunnskap. *Kosmos 8* inneholder ingen funn av terrorbegrep, i motsetning til *Kosmos 9* og *Kosmos 10*. På grunn av dette er ikke denne læreboken tatt med i analysedelen.

4.1.2.1 Kosmos 9

I *Kosmos 9* står det mye om 1. og 2. verdenskrig, og hvordan livet var på den tiden. Begrepet terror blir nevnt hele seks ganger, men kun under historiedisiplinen. Dette blant annet ved at Stalin, Mussolini og Hitler styrte ved hjelp av terror (Nomedal, 1999, s. 144 & 150). Læreboken påpeker at både nazismen og fascismen drev med terror (Nomedal, 1999, s. 158 & s. 174). Som nevnt ovenfor omhandler et av hovedmomentene i L97 om å redegjøre for nazisme og fascisme, noe som reflekterer innholdet i *Kosmos 9*. Det blir også benyttet begreper som terrorbalanse, terrorbombing og terrorvelde (Nomedal, 1999, s.145, 159 & 166). Terrorbalanse er et begrep som knyttes til den kalde krigen og terrorbalansen mellom stormaktene USA og Sovjetunionen (Nomedal, 1999, s.145). Terrorvelde blir nevnt i sammenheng med Hitler, nærmere "Hitlers terrorvelde" (Nomedal, 1999, s.159). Terrorbombing står i avsnittet om "Slaget til Storbritannia tar til", og handler om Hitlers bruk av terrorbombing for å lamme Storbritannia (Nomedal, 1999, s.166). Alle de tre begrepene står i kursiv i tekstene, men er ikke nærmere forklart. Terrorbegrepet sin plass i *Kosmos 9* er tydelig tilknyttet fascismen og nazismen, noe som gjenspeiler et av hovedmomentene for 9.

trinn i L97 (Kyrkje-, utdannings- og forskningsdepartementet, 1996, s.185). Utover dette har ikke tematikken fått noe plass i læreboken.

4.1.2.2 Kosmos 10

I læreboken *Kosmos 10* blir totalt fire begreper knyttet til terror nevnt. Disse begrepene inkluderer terror, terrorister og terrorbalanse, hvor sistnevnte blir nevnt to ganger. Det er under historiedelen av boken at alle disse begrepene forekommer. Læreboken inneholder et eget kapittel med tittelen "Den kalde krigen - opprustning og terrorbalanse" (Nomedal et al., 1999, s.113). Terrorister nevnes i forbindelse med Israel sitt syn på PLO (Nomedal et al., 1999, s.197). I *Kosmos 10* blir terror nevnt i forhold til at Stalin fikk kontroll i Øst-Europa, og at terror nå var blitt en del av hverdagen (Nomedal et al., 1999, s. 130). Dette ble også nevnt i *Kosmos 9* og er et hovedmoment for 9. trinn, og dermed kan det tenkes at det bygges videre på dette i *Kosmos 10*. Terror blir ikke definert i denne læreboken.

4.2 Lærebøker LK06

Begge lærebokseriene som er analysert nedenfor er basert på LK06, men lærebokserien *Makt og Menneske* er skrevet ut fra den reviderte læreplanen fra 2013. Disse lærebøkene har en inndeling mellom de ulike hovedområdene: geografi, samfunnskunnskap og historie. I *Kosmos* er det derimot ikke adskilte bøker, slik som i *Makt og menneske*, men det er et skille mellom hovedområdene innad i lærebøkene.

4.2.1 Kosmos

Kosmos er utgitt av fagbokforlaget. Som sagt samler lærebøkene fra Kosmos hovedområdene geografi, samfunnskunnskap og historie i en og samme bok.

4.2.1.1 Kosmos 8

I læreboken *Kosmos 8* blir begrepet "terror" nevnt to ganger i forbindelse med den franske revolusjonen, som fremhever revolusjonens utvikling mot en periode preget av konflikt og vold. En konkret henvisning til terror finner sted i historiedelen av boken, hvor det står skrevet at "Revolusjonen fortsetter med krig og terror" (Nomedal, 2007, s. 163). Denne formuleringen indikerer en forståelse av terror som et element innenfor den historiske konteksten av den franske revolusjonen, hvor vold og konflikt blir sentrale temaer. Dette innholdet i læreboken kan knyttes opp mot LK06 som har et kompetansemål om årsaker og konsekvenser av internasjonale konflikter (Utdanningsdirektoratet, 2006).

4.2.1.2 Kosmos 9

I *Kosmos 9* blir begrepet "terror" nevnt fem ganger gjennom dets tilknytning til både fascismen og nazismen. Dette illustrerer begrepets relevans innenfor konteksten av de totalitære ideologiene. I tilfellene hvor begrepet blir nevnt gis det et bilde av hvordan terror blir assosiert med andre voldsomme handlinger som "vold", "tortur" og "undertrykkelse", som var karakteristiske kjennetegn for både nazismen og fascismen (Nomedal & Bråthen, 2007, s. 195; Nomedal & Bråthen, 2007, s. 149). Videre nevnes også begrepet "terrorstyre", som indikerer et styresett preget av systematisk bruk av terror, spesielt relevant i forbindelse med mellomkrigstiden og fremveksten av

fascistiske og nazistiske regimer. Dette begrepet kan knyttes til "statsterror". Denne sammenhengen bidrar til en dypere forståelse av hvordan begrepet "terror" blir anvendt innenfor historiske og politiske rammer.

4.2.1.3 Kosmos 10

I *Kosmos 10*, blir terrorangrepene og deres relevans innenfor historiske og politiske rammer utforsket i dybden, spesielt innenfor hovedområdet historie. Dette representerer et markant skifte fra tidligere lærebøker, hvor terrorbegrepet kun har blitt sporadisk nevnt. I denne læreboken fremkommer det konkrete begrepet terror hele 27 ganger, og det diskuteres i sammenheng med sentrale historiske hendelser som den kalde krigen, 9/11 og krigen mot terror. Terror blir presist definert som en taktikk som "brukes målrettet i en kamp for å oppnå politiske mål" (Nomedal & Bråthen, 2008, s. 189).

Videre blir elevene oppfordret til å utforske årsakene til terror og hvordan man kan bidra til å skape en mer fredelig verden gjennom ulike oppgaver (Nomedal & Bråthen, 2008, s. 192). Dette er noe som er i tråd med kompetansemålet fra samfunnsfaget om dette. En klar definisjon av begrepet terrorisme blir også presentert som "handlinger som tar sikte på å skade befolkningen eller tvinge regjeringer eller internasjonale organisasjoner til å handle eller avstå fra å handle" (Nomedal & Bråthen, 2008, s. 189). Konkrete eksempler på terroraksjoner, inkludert IRA, ETA og PLO, bidrar til å illustrere begrepets praktiske anvendelse (Nomedal & Bråthen, 2008, s. 193).

I tillegg til historiedelen blir begrepet "terrorister" også berørt innenfor hovedområdet samfunnskunnskap, hvor det påpekes hvordan fordommer kan føre til rasistiske synspunkter og diskriminering. Det gjøres ved å presentere eksempel på den vanlige fordommen om at alle terrorister er muslimer (Nomedal & Bråthen, 2008, s. 239).

4.2.2 Makt og menneske - revidert læreplan 2013

Denne lærebokserien er som sagt delt inn i tre separate bøker knyttet til de ulike hovedområdene. Lærebøkene er utgitt av Cappelen Damm. Hovedtyngden i denne analysen vil være på historiebøkene, med grunnlag i at det er her det er gjort flest funn. Innen geografi-bøkene er terrorbegrepet kun benyttet i 10. trinns boken, og dermed vil det ikke være hensiktsmessig å skrive noe videre om 8. og 9. trinns bøkene. Innen samfunnskunnskap er terrorbegrep nevnt både på 9.trinn og 10.trinn, dermed er det disse to bøkene som analyseres. Det må nok en gang nevnes at disse lærebøkene er skrevet ut fra den reviderte samfunnsfaglæreplanen fra 2013.

4.2.2.1 Historie 8

Begrepet "terror" nevnes kun én gang i denne læreboken, spesifikt i forbindelse med Frankrike på 1700-tallet. Underoverskriften "Terror og blodbad" i dette kapitlet refererer til hendelsene rundt henrettelsen av Kong Ludvig 16., som forsterket motstanden til den pågående revolusjonen (Ingvaldsen, 2014, s. 45). Hendelsen blir satt inn i en større historisk kontekst der Frankrike var engasjert i krig med resten av Europa (Ingvaldsen, 2014, s. 45). Imidlertid blir det ikke gitt ytterligere utfyllende informasjon eller definisjoner av selve begrepet "terror" i læreboken.

4.2.2.2 Historie 9

I læreboken "Makt og menneske 9" blir begrepet "terror" benyttet i to separate tilfeller med spesifikke historiske kontekster. Begrepet assosieres med Adolf Hitlers regime og dets bruk av terror og vold for å spre frykt blant motstandere. Dette er nevnt i forbindelse med Hitlers taktikk for å opprettholde kontroll og undertrykke opposisjonen (Ingvaldsen, 2015, s. 113). Imidlertid gir ikke teksten i læreboken ytterligere detaljer om hva slags spesifikk terror som ble benyttet, eller noe mer utdypende rundt dette. Videre blir begrepet "terrororganisasjon" introdusert i forbindelse med Ustasja, en gruppe som hadde som mål å løsrive Kroatia fra kongedømmet (Ingvaldsen, 2015, s. 51). Det betegnes som en terrororganisasjon uten videre utdypning av hvorfor denne betegnelsen blir brukt.

4.2.2.3 Samfunnskunnskap 9

I læreboken for 9. trinn blir terrorbegrepet berørt i ulike sammenhenger som belyser både individuelle og globale utfordringer. Terror blir nevnt en gang i sammenheng med vold i nære relasjoner, hvor det understrekes at vold også kan manifestere seg som psykisk terror (Helland, 2015, s. 93). Videre blir terrorisme skrevet to ganger i sammenheng med globale utfordringer og verdien av demokratiske prinsipper. Læreboken reflekterer over betydningen av å opprettholde demokratiet i et land som verdsetter slike prinsipper, samtidig som den stiller spørsmål ved hvordan globale utfordringer som terrorisme skal håndteres (Helland, 2015, s. 24). Dette indikerer en bevissthet rundt kompleksiteten i å balansere demokratiske idealer med nødvendigheten av å adressere globale sikkerhetstrusler. Boken tar opp ulike aspekter av terrorbegrepet, fra individuell vold til globale sikkerhetsutfordringer, og oppmuntrer elevene til å reflektere over disse temaene i lys av demokratiske verdier og globale perspektiver på sikkerhet og fred (Helland, 2015, s.24).

4.2.2.4 Historie 10

I læreboken *Makt og menneske 10* blir flere aspekter ved terror behandlet, selv om det ikke inkluderer en formell definisjon av begrepet. Boken berører ulike dimensjoner av terror, inkludert dens utførelse av både enkeltpersoner og terrororganisasjoner. Dette indikerer en anerkjennelse av at terror kan manifestere seg på ulike nivåer, både nasjonalt og internasjonalt. For eksempel blir terrorisme nevnt i forbindelse med Den arabiske protestbølgen, hvor Gaddafi blir beskrevet som en leder som støtter terrorisme i forbindelse med Lockerbie-bombingen (Ingvaldsen, et al., 2016, s. 176). Videre får terrororganisasjonen IS et eget underkapittel i boken, hvor det vektlegges viktigheten av internasjonalt samarbeid for å bekjempe terrorisme, samtidig som det fokuseres på IS sitt ansvar for terrorangrep i Paris og Brussel (Ingvaldsen, et al., 2016, s. 183). Konflikten mellom Israel og palestinerne blir også belyst i sammenheng med terrorisme, hvor det påpekes at palestinerne utfører terrorisme mot Israel (Ingvaldsen, et al., 2016, s. 155). I tillegg blir USA etter 9/11 omtalt i forbindelse med krigen mot terror, med referanser til Afghanistan, Irak og terrororganisasjonen Al-Qaida (Ingvaldsen, et al., 2016, s. 168 & 201). Videre, får terrorangrepet 22. juli i Norge betydelig plass i læreboken, noe som understreker viktigheten av å adressere terrorisme som en aktuell og relevant utfordring (Ingvaldsen, et al., 2016, s. 37). Begreper som inneholder ordet terror blir nevnt totalt 27 ganger. Terror i seg selv blir nevnt hele fem ganger, både i forbindelse med 22. juli, NATO, Den kalde krigen, Midtøsten og USA. Terrorisme blir derimot nevnt tre ganger. Samlet sett, fremhever disse eksemplene hvordan læreboken

påpeker ulike dimensjoner av terror og dets konsekvenser på både nasjonalt og internasjonalt nivå, selv om en formell definisjon av begrepet mangler.

4.2.2.5 Geografi 10

I læreboken for 10. trinn blir terrorbegrepet skrevet om i to tilfeller, hvor de belyser ulike historiske og politiske kontekster. Terror blir for det første knyttet til Somalia og aktiviteten til den islamistiske organisasjonen Shabaab. Til tross for deres terrorvirksomhet, har Shabaab også hatt politisk innflytelse i landet siden 2006 (Haagensen et al., 2016, s. 37). Denne fremstillingen av begrepet illustrerer kompleksiteten i hvordan terrororganisasjoner kan operere og påvirke politikken i et land. Det andre tilfellet av terrorbegrepet blir presentert i sammenheng med kolonitiden, hvor det påpekes at i noen kolonier var forholdene verre enn andre, og terror kunne være vanlig i forbindelse med undertrykkelse (Haagensen et al., 2016, s. 58). Dette indikerer hvordan terror har blitt brukt som et middel for undertrykkelse og kontroll av koloniale makter.

4.2.2.6 Samfunnskunnskap 10

I læreboken for 10. trinn blir terrorbegrepet viet oppmerksomhet, og det blir nevnt i 15 tilfeller. Begrepet "terror" er det som blir mest anvendt, og det er knyttet til temaet "krigen mot terror", hvor det blir påpekt at denne krigen fører til brudd på menneskerettighetene (Helland, 2016, s. 85). I tillegg blir terrorisme diskutert i sammenheng med demokrati og menneskerettigheter. Dette spesielt med tanke på dilemmaet rundt hvordan terrorisme kan stoppes samtidig som menneskerettighetene ivaretas (Helland, 2016, s.85). Det blir reflektert over hvordan kampen mot terror ofte medfører mange brudd på menneskerettighetene. Læreboken for 10. trinn legger med dette til rette for kritisk tenking rundt etiske og juridiske dilemmaer som kan oppstå i kampen mot terror og terrorisme, samt hvordan behovet for sikkerhet med respekt for grunnleggende menneskerettigheter kan balanseres (Helland, 2016, s. 85).

4.3 Lærebøker LK20

Lærebøkene som blir analysert i denne delen av besvarelsen er lærebøker skrevet ut fra LK20. Hver lærebok inneholder alle hovedområdene innenfor samfunnsfaget, altså historie, samfunnskunnskap og geografi.

4.3.1 Relevans

Relevans er et nytt læreverk i samfunnsfag utgitt til LK20 av forlaget Gyldendal. Lærebøkene er for 8.-10. trinn.

4.3.1.1 Relevans 8

I læreboken *Relevans 8*, samfunnsfag for ungdomstrinnet, er det bemerkelsesverdig fravær av innhold som omhandler begrepet terror. Til tross for at den franske revolusjonen er et tema i læreboken, finnes det ikke begreper knyttet til terror.

4.3.1.2 Relevans 9

I læreboken *Relevans 9*, samfunnsfag for ungdomstrinnet, blir temaet terror diskutert gjennom to ulike begreper. Det første begrepet er terrorbalanse som blir nevnt i

forbindelse med kapittel én som omhandler ideologier og perspektiver. Her diskuteres den kalde krigen og våpenkappløpet mellom USA og Russland, hvor målet var å ha de beste og flest våpen. Som et resultat av dette utviklet det seg en terrorbalanse mellom de to landene (Heidenreich et al., 2021, s. 31). Ved siden av teksten blir det gitt en begrepsforklaring som definerer terrorbalanse på følgende måte: "Når to fiender har skaffet seg så mange farlige våpen at de ikke tør å angripe hverandre" (Heidenreich et al., 2021, s. 31). Dermed blir terror nevnt i en form, selv om temaet ikke direkte handler om terror.

Det andre begrepet som blir benyttet er "terrorist", og det blir introdusert under kapittel 8 som omhandler et mangfoldig samfunn. Her blir raseskillet i USA et av temaene som trekkes frem. Det blir påpekt at Nelson Mandela ble sett på som en terrorist av mange og ble derfor fengslet. Videre blir det nevnt at han senere ble president, ikke av hevgjerrighet eller for å fremme terror, men for å fremme samarbeid mellom alle sørafrikanere (Heidenreich et al., 2021, s. 259).

Disse eksemplene fra læreboken viser hvordan temaet terror blir berørt på ulike måter gjennom forskjellige begreper og sammenhenger. Gjennom diskusjonen om terrorbalanse i forbindelse med den kalde krigen, og Nelson Mandelas omtale som terrorist, får elevene et innblikk i kompleksiteten rundt begrepet "terror" og hvordan det kan knyttes til både politiske, historiske og sosiale sammenhenger. Funnet viser at læreboken *Relevans* ikke fokuserer noe særlig på terror i samfunnsfag ved 9. trinn. Som nevnt tidligere inngår temaet terror i et av kompetansemålene for 10. trinn, og dermed bør det komme inn under minst en av de andre lærebøkene til *Relevans* som følger LK20.

4.3.1.3 Relevans 10

Relevans 10 benytter ikke begrepet terror en eneste gang. Begrepet terrorisme blir derimot nevnt flere ganger, spesielt i kapittel syv som kalles "å forandre verden med vold" (Heidenreich & Waase, 2022, s. 199). Terrorisme er dermed et stort og sentralt tema i denne læreboken, hvor både global terrorisme og terrorisme i Norge blir viet betydelig oppmerksomhet i læreboken. Benevnelsen av begrepet har et sidespenn på 15 sider, noe som indikerer en omfattende og grundig behandling av emnet. Kapittelet setter fokus på begreper og temaer som kan knyttes til terror som høyreekstremisme, venstreekstremisme, religiøs ekstremisme, radikaliserings, terrorisme og 22. juli. Det innledes med en beskrivelse av terrorangrepet 22. juli (Heidenreich & Waase, 2022, s. 199 & 200). Videre blir det tatt opp ulike former for ekstremisme, og det refereres til blant annet Taliban, Osama bin Laden og ekstremisme i Myanmar (Heidenreich & Waase, 2022, s. 207).

I kapittelet får terrorisme en egen overskrift. Under dette delkapittelet opplyses det om hva terrorisme er og hva det går ut på, samt ulike former for terrorisme. Kjente terroraksjoner presenteres, hvor blant annet 9/11 og angrepet på Frankrike i 2015 får et avsnitt (Heidenreich & Waase, 2022, s. 211-214). Terrorisme er også et delkapittel, hvor terrorhendelsen 22. juli er i hovedfokus. Det blir gitt en detaljert skildring av hendelsen, og et kart over Utøya som inkluderer forklaringer (Heidenreich & Waase, 2022, s. 216-218). 22. juli har fått totalt syv sider i læreboken. Underoverskriften "Terrorisme i Bærum i 2019" er også inkludert etter gjennomgangen av 22. juli. *Relevans 10* forklarer også hvorfor hendelsen karakteriseres som terrorisme, ved å peke på at målet med

terrorangrepet var større enn å drepe, nemlig å skremme og påvirke politikken i Norge (Heidenreich & Waase, 2022, s. 223). Avslutningsvis i kapittelet tar læreboken opp at nordmenn deltar i terroraksjoner i utlandet, hvor mellom 50-100 personer fra Norge reiste til Syria for å støtte IS (Heidenreich & Waase, 2022, s. 224). Videre inkluderes det også oppgaver knyttet til temaet terrorisme i kapittelet.

I læreboken blir begrepet "terrorist" definert gjennom en begrepsforklaring ved siden av hovedteksten, hvor det blir beskrevet som "en person som vil nå politiske mål ved å skade eller drepe sivile" (Heidenreich & Waase, 2022, s. 192). Kapittelet i læreboken som omtaler terrorister handler om krig. Begrepet "terrorangrep" blir også benyttet i dette kapittelet, hvor det blir knyttet til terrorangrepet 9/11. Videre blir krigen i Afghanistan og Taliban som religiøse ekstremister omtalt (Heidenreich & Waase, 2022, s. 192).

4.3.2 Arena

Arena 8, 9 og 10 er lærebøker utviklet til fagfornyelsen 2020, og er utgitt av forlaget Aschehoug. Det er samfunnsfaglærebøker for hele grunnskolen, altså fra 1.-10. trinn.

4.3.2.1 Arena 8

Arena 8: samfunnsfag av Hellerud et al. (2020) benytter begrepet terror to ganger, hvor begge er knyttet til 22. juli. Det samme gjelder begrepet terrorangrep. Læreboken tar ikke opp 22. juli som et dybdetema, men går kort inn på hva det handler om i kapittelet om "Demokrati i praksis- medvirkning og engasjement" (Hellerud et al., 2020, s. 132 & 133). Det er kun terror og terrorangrep som nevnes i læreboken.

4.3.2.2 Arena 9

Arena 9: samfunnsfag inkluderer ingen begreper relatert til temaet terror. Som i de fleste lærebøkene i samfunnsfag for 9. trinn, gis det generelt stor oppmerksomhet til krig og verdenskrigene. I enkelte lærebøker har begrep knyttet til terror blitt nevnt, men ikke i denne læreboken.

4.3.2.3 Arena 10

Terror som tema får betydelig stor plass i *Arena 10*. Begrepet terror forekommer 14 ganger, primært i kontekst av 22. juli. Imidlertid blir begrepet også anvendt i en annen sammenheng som gjelder tema om fordommer, holdninger og digitalt samfunn. Terror fungerer her som et eksempel på hvordan det ofte igangsettes digitale støttehandlinger gjennom sosiale medier etter brutale terrorhendelser som har oppstått (Hellerud et al., 2021b, s. 44). Videre knyttes begrepet terror til ekstremisme og terrorisme, noe som finner sted i kapittelet med tittelen "Ekstremisme og terrorisme- hvordan kan det skje?". Læreboken identifiserer tre former for ekstremisme: islamistisk ekstremisme, høyreekstremisme og venstreekstremisme. Der fremheves det også at ekstremisme er knyttet til ideologier, og viser til terrorisme som et eksempel (Hellerud et al., 2021b, s. 70). IS blir eksemplifisert som en islamistisk terrororganisasjon i forbindelse med konflikter i Midtøsten (Hellerud et al., 2021b, s. 138). I det spesifikke kapittelet som handler om dette temaet, blir imidlertid terrorbegrepet anvendt i liten grad. Læreboken viser også til palestinerne ønske om egen stat. Det blir belyst at PLO benyttet seg av terroraksjoner for å gjøre verden oppmerksom på deres sak, og at organisasjonen

anerkjente Israels rett til å eksistere i 1988, og dermed lovte å avstå fra terrorhandlinger (Hellerud et al., 2021b, s. 133).

I læreboken har begrepet terrorisme fått en større plass enn begrepet terror da det blir anvendt hele 23 ganger. Begrepet får også egen underoverskrift og begrepsavklaring. Læreboken fremhever at det ikke eksisterer én felles definisjon på begrepet, men at terrorisme kan betraktes som planlagte, bevisste og voldelige handlinger for å oppnå politiske, ideologiske eller religiøse mål. Videre understrekes det at formålet er å spre frykt og ramme uskyldige sivile (Hellerud et al., 2021b, s. 71). Norske terrorangrep som nevnes er 22. juli og terror-forsøket mot Al-Noor moskeen i Bærum i 2019. Eksempler på utenlandske terroraksjoner utført av islamistiske terrorister er 9/11 og angrepet på redaksjonen i det franske satiriske magasinet Charlie Hebdo i Frankrike i 2015 (Hellerud et al., 2021b, s. 71). Læreboken belyser også de seks andre angrepene i Paris samme år, samt drapet på historielæreren Samuel Paty i 2020. I tillegg eksemplifiseres det årsaker til at Frankrike har vært mål for mange terrorangrep. 9/11 blir fremhevet som et stort og sentralt terrorangrep, og dette blir illustrert i en sidetekst tilhørende et bilde av angrepet på tvillingtårnene (Hellerud et al., 2021b, s. 72). Al-Qaida blir også nevnt og omtalt som en radikal gruppe med ideologiske aktivister (Hellerud et al., 2021b, s. 73). Man kan på grunnlag av disse funnene i analysen argumentere for at 9/11 generelt får en minimal plass i læreboken.

22. juli 2011 får en egen overordnet overskrift. Læreboken gir en kortfattet gjennomgang av hendelsen, og ser på hvordan "22. juli-terroren kunne skje" (Hellerud et al., 2021b, s. 77). Fokuset ligger på Brevviks oppvekst og liv, og hvordan det potensielt har bidratt til terrorhandlingen. Det poengteres også hvilken påvirkningskraft isolasjon, utenforskap og ekkokammer har (Hellerud et al., 2021b, s. 77). Kapittel fire omhandler også innhold tilknyttet terrorangrepet. Det er blant annet innhold om Utøya som blir omtalt som "Den hjerteformede øya". Noen av læringsmålene under kapittelet er å fortelle om øya som et historisk og politisk sted, samt som et minneste. Også hva som skal til for å opprettholde og videreutvikle demokratiet, reflektere over konsekvensene av terror for samfunnet og enkeltmennesket (Hellerud et al., 2021b, s. 84). I løpet av kapittelet blir det gjentatte ganger presisert at det var en terrorhendelse.

Læreboken legger vekt på tiltak for å forebygge og hindre ekstreme handlinger og terrorisme (Hellerud et al., 2021b, s. 79). I sammendraget som handler om ekstremisme og terrorisme nevnes det at "terror er antidemokratisk og truer det åpne og mangfoldige samfunnet". For å forebygge at enkeltpersoner blir terrorister viser de til at "samfunnet kan jobbe for å skape trygge oppvekstforhold, inkluderende klasse miljø og arbeid til alle" (Hellerud et al., 2021b, s. 83).

4.3.3 Samfunnsfag

Lærebøkene *Samfunnsfag 8*, *Samfunnsfag 9* og *Samfunnsfag 10*, er en lærebokserie utgitt av Cappelen Damm. Dette er et relativt nytt læreverk skrevet ut fra Fagfornyelsen.

4.3.3.1 Samfunnsfag 8

I den nevnte læreboken blir begrepene "terror", "terrorangrep" og "terrorhandling" anvendt totalt 7 ganger. I kapittel én, som omhandler kildekritikk, presenteres et eksempel på et bilde fra terrorhandlingen 9/11. I denne sammenhengen stilles det

spørsmål ved påliteligheten til kilden, og bildet blir presentert som en del av denne diskusjonen. I tillegg til å illustrere kildens relevans, blir terrorangrepet også forklart. I denne konteksten defineres begrepet terror som "voldshandlinger mot en befolkning for å spre frykt, ofte politisk motivert" (Bredahl et al., 2020, s. 17). I kapittel fem, med tittelen "Hva er demokrati", utforskes også begrepet "terrorangrep". Fokuset rettes mot terrorangrepet 22. juli, hvor hendelsen blir omtalt som ondskap i en tale holdt av Jens Stoltenberg. I talen understrekes også betydningen av å opprettholde demokratiske verdier (Bredahl et al., 2020, s. 180).

Samfunnsfag 8 utforsker terrorbegrepene gjennom å reflektere rundt betydningen og kompleksiteten av hendelser innenfor ulike kontekster. Gjennom eksempler som 9/11 og terrorangrepet 22. juli i Norge, belyses både den politiske motivasjonen bak slike handlinger og de demokratiske verdiene som må beskyttes og opprettholdes i møte med terrorhandling. Videre viser læreboken viktigheten av å forstå og analysere terror på en kritisk måte, inkludert vurderingen av kilders pålitelighet og nødvendigheten av å bevare demokratiske prinsipper og verdier i møte med terrorangrep (Bredahl et al., 2020, s. 17)

4.3.3.2 Samfunnsfag 9

Ulike terrorbegreper blir nevnt 17 ganger i læreboken. Hovedfokuset på terror er særlig fremhevet i kapittel syv som utforsker Europa i nåtiden, spesielt underkapitlet som diskuterer Europas utfordringer. I dette kapitlet blir terror nevnt fire ganger, hvor det påpekes at flere europeiske byer har vært mål for terrorangrep. Det beskrives at dette fenomenet skaper frykt blant befolkningen og utgjør en trussel mot demokratiet og ytringsfriheten (Bredahl et al., 2021, s. 241). Eksempler som illustrerer hvordan terror truer ytringsfriheten inkluderer hendelsen hvor Charlie Hebdo publiserte kontroversielle bilder av profeten Muhammed, samt drapet på en lærer i 2020 for å vise disse bildene i klasserommet (Bredahl et al., 2021, s. 239). Begrepene terrorisme, terrorist, terrorhandling og terrorangrepet 22. juli blir også introdusert i sammenheng med Europas utfordringer. Det understrekes at terrorhandling har potensial til å svekke tilliten i samfunnet, noe som betraktes som en karakteristikk av et velfungerende samfunn (Bredahl et al., 2021, s. 241). Gjennomgående synes årsakene til terror å være litt svakt begrunnet i lærebøkene, og det kan forstås som at terrorhandling er et resultat av svekket tillit.

Videre blir begrepene terrorist og terrorangrep også diskutert i kapittel én som tar for seg temaet identitet, spesielt i henhold til mangfold. Her henvises det spesifikt til terrorangrepet ved Al-Noor-Moskeen i Bærum (Bredahl et al., 2021, s. 41). Hendelsen blir analysert i kontekst av rasisme, hvor terroristen beskrives som en person som sympatiserer med nynazistiske grupper og som handlet ut fra frykt for en rasekrig (Bredahl et al., 2021, s. 41). Til tross for at terrorinnholdet er spredd utover ulike kapitler, er det tydelig at hovedvekten av analysen og diskusjonen rundt terrorbegrepene er sentrert i kapitlet som omhandler Europas nåværende utfordringer.

4.3.3.3 Samfunnsfag 10

Samfunnsfag 10 viser allerede prioriteringer av begrepet terror ved innholdslisten i boken, blant annet gjennom tittelen til kapittel 6 som er "Ekstremisme og terror". Første gang terror blir omtalt er under temaet kritisk tenkning og generalisering. Det påpekes at muslimer ofte blir anklaget for å ha utført en terrorhandling som har oppstått, hvor

det også er en sidetekst knyttet til terrorangrepet 22. juli (Bredahl et al., 2022, s. 24). Terror blir også tatt opp i kapittel fire som handler om internasjonalt samarbeid. Det gjøres i sammenheng med temaet menneskerettigheter, hvor det belyses at land med sterke demokratier også kan begå brudd med menneskerettighetene. Læreboken refererer til "kampen mot terror" som oppstod etter terrorangrepet 9/11, hvor USAs avhørsmetoder er et eksempel på menneskerettighetsbrudd (Bredahl et al., 2022, s. 154). "Krig og terror" er en underoverskrift i samme kapittel. I det første avsnittet blir terrorisme enkelt definert som "bruk av vold mot befolkningen for å skape frykt og dermed påvirke samfunnet" (Bredahl et al., 2022, s. 166). Dette kan tolkes som en nøytral definisjon i forhold til skillet mellom statsterror og terrorisme. Det blir hevdet at terror blir brukt som et virkemiddel for nettopp dette formålet. Videre blir det påpekt at islamistiske terrorangrep har fått mest internasjonal oppmerksomhet etter tusenårsskiftet (Bredahl et al., 2022, s. 166). Det er også et avsnitt om 9/11 og al-Qaida, hvor de tar opp krigen mot terror og ettervirkningene både økonomisk og i form av menneskeliv. IS og Taliban nevnes også, samt angrepet på Afghanistan (Bredahl et al., 2022, s. 166). USAs brudd på menneskerettighetene i kampen mot terror blir omtalt på nytt i sammenheng med internasjonale samarbeid (Bredahl et al., 2022, s. 171). I oppgavebolken om krig og konflikt benyttes terrorbegrepet tre ganger, hvor ett av spørsmålene blant annet går ut på hvordan elevene ville definert begrepet terror. Det blir også spurt om hvordan terror oppstår, samt hvordan internasjonale samarbeid kan bidra til å forhindre det (Bredahl et al., 2022, s. 175). I tillegg tar kapittel fem for seg maktbalansen i verden, og nevner terrorhandling som begrep én gang under "Midtøsten-konfliktene" (Bredahl et al., 2022, s. 184).

Kapittel seks, "Ekstremisme og terror", omtales terrorbegrepet hele 48 ganger med en utstrekning på 45 sider. Det hevdes at ord som ekstremisme, fundamentalisme, ideologi og radikaliserings ofte blir brukt i sammenheng med diskusjoner om terror (Bredahl et al., 2022, s. 211). Manshaus' angrep på al-Noor moskeen tildeles to sider, deriblant en presentasjon fra NTB nyhetsbyrå som inkluderer en detaljert gjennomgang av terrorhendelsen. Den inkluderer et tidsforløp med forklaringer, nyhetsoverskrifter og bilder. Læreboken viser også til Manshaus' inspirasjon fra en terrorist som utførte angrep på to moskéer i New Zealand, og konsekvensene det medførte (Bredahl et al., 2022, s. 214 & 215). Begrepet terrorist blir nevnt gjentatte ganger, hvor de også blir knyttet til konspirasjonsteorier (Bredahl et al., 2022, s. 216).

Terrorangrepet 22. juli tildeles syv sider i dette kapittelet. Det begynner med et utdrag fra kongens tale ved minnemarkeringen 2. august i 2011. Videre er det en kort beskrivelse av Norges opplevelse av terrorhendelsen, hvor det også påpekes at norsk politi ikke var tilstrekkelig forberedt på denne typen terror (Bredahl et al., 2022, s. 222). Det diskuteres generelt om hendelsen og omstendighetene rundt den. De belyser som tidligere samfunnets forhåndsdomming ved at utenlandske individer automatisk ble sett på skyldige basert på fremmedfrykt og rasisme (Bredahl et al., 2022, s. 224). Læreboken trekker også frem landets forberedelser etter at politiet oppdaget en trussel om en potensiell terrorhandling under Norway Cup i 2014 (Bredahl et al., 2022, s. 225).

"Frykt som våpen" er en overskrift som utforsker terrorbegrepet i et større omfang gjennom ni benevnelser. "Terror" blir definert som "terror er å skape frykt med våpen". Etter denne definisjonen refererer forfatterne til SNL sin definisjon av terrorisme (Bredahl et al., 2022, s. 226). I avsnittet forekommer det en blanding av begrepene som kan føre til forvirring blant elever, da det fremstilles som det samme. Som et resultat av

dette kan det være en grunn til at begrepet terrorisme er brukt i mindre grad enn terror i denne læreboken, i motsetning til *Relevans 10* og *Arena 10* som har benyttet seg av begrepet terrorisme mest. De utforsker temaet terror ved å skille mellom politisk terror og religiøs terror når de diskuterer terroristenes mål om å manipulere sivilbefolkningen til å følge deres ønsker (Bredahl et al., 2022, s. 226).

I samme kapittel tar læreboken opp 9/11 og krigen mot terror. Hele åtte sider blir prioritert til dette temaet. Det belyses at teknologiens endring har påvirket terroren. Læreboken beskriver hele hendelsesforløpet til terrorangrepet 9/11, og om al-Qaida (Bredahl et al., 2022, s. 232). Deretter er krigen mot terror i fokus. Det blir fortalt om bakenforliggende årsaker til terrorangrepet utført av al-Qaida, og Bush sin uttalelse om "War on terror" (Bredahl et al., 2022, s. 234 & 235). Norges delaktighet som alliert med USA nevnes kort med en setning, og det nevnes at beskyldningene mot Irak viste seg å være grunnløse (Bredahl et al., 2022, s. 235).

Neste overskrift i kapitlet er "Afghanistan- ingen fred å få?", hvor terrorangrepet 9/11 fortsetter å bli belyst. For å beskrive USA og NATOs invadering i Afghanistan fra 2001 til 2021, blir Taliban og al-Qaida diskutert (Bredahl et al., 2022, s. 237). Overskriften "Religiøs og politisk terror" i kapitlet kaster lys over det faktum at dagens terrortrusler i hovedsak kommer fra islamistiske grupper og høyreekstremister. Videre i kapitlet diskuteres forebygging og beskyttelse mot terror, hvor det stilles spørsmål om hvilke tiltak som kan implementeres for å oppnå nettopp det (Bredahl et al., 2022, s. 238). Deretter blir IS nærmere sett på, hvor det hevdes at til og med enkelte nordmenn reiste ned for å kjempe på vegne av terrororganisasjonen (Bredahl et al., 2022, s. 242). I læreboken blir begrepet terrorist hyppig belyst for å beskrive dem som utfører ekstreme handlinger. Ekstremisme og terrorisme synes å bli brukt på samme nivå som underkategorier av terror. Til slutt i kapitlet inkluderes oppgaver som omhandler temaet, og det ser ut til at både 22. juli og 9/11 får nesten like stor plass i læreboken. Det er i tillegg ingen konkret oppgave om kun 22. juli, noe det er om krigen mot terror.

5 Drøfting

5.1 L97 lærebøker

Læreplanen L97 introduserte et sett med spesifikke mål kalt hovedmomentene, noe det er tydelig at lærebøkene reflekterte. L97 la stor vekt på detaljerte arbeidsformer og kunnskapsinnhold, og det var et klart forsøk på å styre undervisningen gjennom disse detaljerte målene (Imsen, 2020, s. 285). Dette resulterte i mindre frihet for lærere når det gjaldt valg av læremateriell, da undervisningen var mer rettet mot å oppfylle spesifikke mål. Samfunnsfaget ble som nevnt delt inn i tre disipliner: historie, geografi, og samfunnskunnskap (Kyrkje-, utdannings- og forskningsdepartementet, 1996, s. 177). Selv om terror og terrorisme ikke ble eksplisitt nevnt som egne begreper eller temaer i læreplanen, var det rom for å berøre slike temaer gjennom hovedmomentene for samfunnsfaget, spesielt ved ungdomstrinnet. Et eksempel på dette finner vi i hovedmomentet på 9. trinn som omhandler de to ideologiene nazismen og fascismen, her kunne undervisningen inkludert undervisning av terror i den historiske konteksten (Kyrkje-, utdannings- og forskningsdepartementet, 1996, s. 185).

Etter å ha analysert lærebøkene fra L97 tyder funnene på at terror og terrorisme ikke var sentrale temaer, men at terrorbegrepet likevel ble benyttet i ulike historiske sammenhenger og hendelser. Det er viktig å merke seg at lærebøkene ble skrevet før de sentrale terrorhendelsene 9/11 og 22. juli. Til tross for dette er det noe innhold tilknyttet terrorbegrepet. Lærebøkene gir variert innhold av terrorbegrepet, noe som kan skyldes både lærebokens fokus og de historiske kontekstene som ble vektlagt. Dette indikerer at selv om terror ikke er et definert tema, ble det likevel anerkjent som en del av historien, spesielt knyttet til totalitære regimer og politiske konflikter.

På 8. trinn nevner *Innblick* terror i forbindelse med Den franske revolusjonen, mens *Kosmos 8* ikke inkluderer terrorbegreper i det hele tatt. Dette kan vise at lærebøkene benytter ulike begreper tilknyttet ulike temaer, samt at de har ulike tilnærminger til historieundervisning. En fellesnevner for begge lærebøkene er derimot at de trekker inn terrorbegrepet i sammenheng med nazismen, noe som tyder på at terror blir sett på som en viktig del av den historiske konteksten rundt nazistregimet. Hovedmomentet på 9. trinn som omhandler ideologiene fascismen og nazismen, er nok årsaken til at terrorbegrep blir benyttet i denne sammenhengen (Kyrkje-, utdannings- og forskningsdepartementet, 1996, s. 185). Dette tyder på at terror blir sett på som nært knyttet til visse politiske ideologier og regimer. I *Kosmos 10*, som bygger videre på *Kosmos 9*, blir terror hovedsakelig knyttet til terrorbalansen under Den kalde krigen. Dette viser hvordan terrorbegrepet blir brukt i ulike historiske kontekster, avhengig av perioden som blir behandlet i læreboken. Både *Kosmos 10* og *Innblick 10* benytter begrepet «terrorister» i forbindelse med Israel-Palestina-konflikten. Dette er naturlig nok ikke innhold knyttet til dagens Israel-Palestina-konflikt, men bøkene omtaler PLO som terrorister for israelere, pluss at det nevnes at palestinske terrorister drepte 13 israelske idrettsfolk i München 1972.

Funnene viser at lærebøkene fra L97 gir variert innhold av ulike terrorbegrep. Bøkene har ulik vektlegging av temaer som ser ut til å være avhengig av lærebokens fokus og valg av historiske kontekster. Et viktig funn er at terrorisme ikke blir nevnt en eneste gang i de utvalgte lærebøkene fra L97. Begrepet terror blir derimot nevnt 10 ganger,

men ikke definert i noen av lærebøkene. Hovedtendensen er at terror blir benyttet og fremstilt som et politisk verktøy. Dette kan tyde på at lærebøkene fra L97 hadde fokus på terror som handling og aktør, fremfor ideologisk. Hovedtyngden i innhold av terrorangrepene i de utvalgte lærebøkene er knyttet til 9. trinns bøker og til tematikken fascisme og nazisme. Terror blir altså sett på som en del av historien, og da spesielt i sammenheng med totalitære regimer og politiske konflikter som et politisk virkemiddel. Fremstillingen av terror som et virkemiddel til makt kan heller knyttes opp mot det som ifølge Kessing (2004) kan betraktes som statsterrorisme. Dette forstås som flere typer terror som utføres mot befolkningen med politisk formål om å styrke egen maktposisjon, noe som er tilfelle både i fascismen og nazismen (Kessing, 2004). Det synes å være denne forståelsen av begrepet terror som blir benyttet mest i forbindelse med innholdet i lærebøkene knyttet opp mot hovedmomentet.

5.2 LK06 lærebøker

Gjennom analysen av lærebøkene skrevet ut fra LK06 og den reviderte versjonen i 2013, er det flere tilfeller hvor begrepene knyttet til terror og terrorisme blir benyttet. Dette til tross for at hverken terror og terrorisme er spesifikt nevnt ved kompetansemål for ungdomsskolen i LK06 eller i den reviderte versjonen fra 2013. Imidlertid kan temaet tas opp i læreplanen for ungdomsskolen, for eksempel ved å drøfte årsaker og konsekvenser av internasjonale konflikter (Utdanningsdirektoratet, 2006).

Når det gjelder fremstillingen av begrepene "terror" og "terrorisme" i de analyserte lærebøkene fra læreplanene, viser analysen at det er i stor grad er samme forståelse av begrepene til tross for at de er skrevet fra to ulike læreplaner. Et av disse er at de har et skille mellom historiske hendelser og moderne globale utfordringer. Dette med tanke på hovedområdet historie i forhold til hovedområdet samfunnskunnskap. Historisk blir terror i hovedsak knyttet til politisk vold under revolusjoner, diktatoriske regimer og til å forklare terrorhendelser. Dette mens den samfunnskunnskaplige tilnærmingen omfatter terrorisme som en global sikkerhetstrussel som krever demokratiske og menneskerettsbaserte svar. Terrorbegrepet blir presentert som komplekst og flerdimensjonalt, med vekt på både historiske og aktuelle hendelser, samt etiske og juridiske dilemmaer knyttet til bekjempelsen av terrorisme. Ifølge Combs (2022) er terrorbegrepet stadig i endring. Dette bemerkes gjennom at begrepet blir brukt forskjellig i forskjellige historiske hendelser, noe som kan forklare de ulike fremstillingene av terrorbegrepet i historielærebøkene.

På 8. trinn er terror kun benyttet i tematikken om den franske revolusjonen i begge lærebokseriene, hvor begrepet terror blir assosiert med politisk vold og undertrykkelse (Nomedal, 2007; Ingvaldsen, 2014). Til tross for at det kun er nevnt i et tema kan det hevdes at statsterrorisme er mest sentralt her. Statsterrorisme utføres mot befolkningen for å styrke egen maktposisjon (Rasch, 2005, s. 9). Dette indikerer at lærebøkene har en historisk forståelse av terror som et politisk verktøy for å styrke maktposisjonen til en regjering eller enkeltperson. Ved bøkene på 9. trinn blir begrepet terror historisk knyttet til fascistiske og nazistiske ideologier, og dette er tendensen i begge lærebøkene. Begrepet blir assosiert med vold, tortur og undertrykkelse (Nomedal & Bråthen, 2007; Ingvaldsen, 2015). Dette viser hvordan terror blir fremstilt som et sentralt element i autoritære regimer og diktatoriske styringsformer. At begrepet terror benyttes i denne sammenhengen er forståelig med tanke på læreplanen for 9. trinn hvor ideologiene er et

eget kompetansemål (Utdanningsdirektoratet, 2006). Forståelsen av terrorbegrepet kan også her se ut til å være preget av statsterrorisme (Kessing, 2004).

Bruken av terror og terrorisme ved 10. trinns bøkene knyttet til LK06 er spesielt benyttet i forbindelse med 9/11. Andre historiske kontekster terror blir benyttet i forhold til er den kalde krigen, krigen mot terror og terrorangrepet 22. juli blir også nevnt i *Makt og menneske 10* (historie) som er skrevet til læreplanen for samfunnsfag fra den reviderte versjonen i 2013. Til tross for disse ulike historiske kontekstene er det hovedfokus på terror knyttet til 9/11. I boken *Makt og menneske 10* forekommer en definisjon av begrepet terror som forklares som en taktikk som "brukes målrettet i en kamp for å oppnå politiske mål" (Nomedal & Bråthen, 2008, s. 189). Boken inneholder også en klar definisjon av begrepet terrorisme som handlinger som tar sikte på å skade befolkningen eller tvinge regjeringer eller internasjonale organisasjoner til å handle eller avstå fra å handle (Nomedal & Bråthen, 2008, s. 189). I denne læreboken sin fremstillingen av terrorbegrepet blir det hverken bekreftet eller avkreftet om terrorisme utføres av statlige aktører eller ikke.

Hovedtendensen i lærebøkene forståelse av begrepet terror i sammenheng med 9/11 kan blant annet knyttes til Hegghammers (2005) sin tredje kategori av islamsk terrorisme. Nemlig globale jihadister som gjennomfører terrorisme som en global forsvarskamp mot islam sine ytre fiender (Hegghammer, 2005, s. 24). En utfordring ved denne fremstillingen og forståelsen av terrorisme er at det kan være med på å rettferdiggjøre angrep på sivile som en del av en global forsvarskamp mot islam sine ytre fiender. Definisjonen legger vekt på motivasjonen bak handlingene og den ideologiske konteksten. Dette kan inkludere handlinger som ikke nødvendigvis oppfyller alle kriteriene til en mer konvensjonell definisjon av terrorisme, som for eksempel Richard Haass sin definisjon. I hans forståelse av begrepet, refererer terrorisme til voldelige eller truende handlinger som er rettet mot et politisk mål, utført av ikke-statlige aktører og rettet mot sivile (Haass, 2021, s. 166). Denne definisjonen er mer juridisk og operasjonell, og den har fått utbredt aksept innenfor internasjonale juridiske og politiske diskurser. Fremstillingen av terror i forbindelse med 9/11 kan derfor også knyttes til Haass sin forståelse. Terrorhandlingen ble utført av ikke-statlige aktører, bruk av vold mot sivile, samt oppnåelse av politiske mål gjennom skremselsfulle metoder. Fremstillingen av terror i lærebøkene kan altså sees på som en kombinasjon av både Hegghammer og Haass sine forståelser av terrorisme.

Et annet funn er at terrorbegrepet nevnes som en del av innholdet i lærebøker i samfunnskunnskap ved 9. og 10. trinn, hvor elevene utfordres til å reflektere over hvordan terror kan bekjempes samtidig som at menneskerettighetene ivaretas (Helland, 2016, s. 85). Læreboken *Makt og menneske: samfunnskunnskap 10* reflekterer for eksempel over betydningen av å opprettholde demokratiet i et land som verdsetter slike prinsipper, samtidig som den stiller spørsmål til hvordan håndtere globale utfordringer som terrorisme (Helland, 2015, s. 24). Etter terrorangrepet 11. september 2001 i New York, sa president George W. Bush at de allierte måtte stå sammen i krigen mot terror (Tønnesson, 2005, s. 298). Til tross for dette hevder Combs (2022) derimot at det ikke finnes noen bevis på at det har blitt mindre terrorisme siden "krigen mot terror" kom i 2001. Dette fokuset på terrortrusselen har skapt problemer knyttet til etiske verdier. Dette er en fremstilling av terror, som den samfunnskunnskaplige tilnærmingen i lærebøkene belyser. Her er det altså ikke det historiske aspektet ved terror og terrorisme som blir tydeliggjort, men det indikerer derimot en forståelse og bevissthet

rundt kompleksiteten i å balansere demokratiske idealer med nødvendigheten av å adressere globale sikkerhetstrusler. Begrepene terror og menneskerettigheter blir tilsynelatende på denne måten satt opp som motsetninger av hverandre, hvor det ene utelukker det andre. Innholdet reflekterer en pedagogisk tilnærming som oppfordrer elevene til å engasjere seg i komplekse samfunnsspørsmål og utvikle kritisk tenkning og analytiske ferdigheter.

På grunn av den nye målstyrte og kompetansebaserte tilnærmingen som kom med Læreplanen for grunnskolen i 2006 (LK06), er det naturlig å observere at det også har skjedd en utvikling i innhold i lærebøkene tilknyttet den nye læreplanen. Dette gjelder også forståelsen og fremstillingen av begrepene "terror" og "terrorisme" i de analyserte lærebøkene, både i hovedområdene historie og samfunnskunnskap. Læreplanen legger vekt på å utvikle elevenes evne til kritisk tenkning, analyse av komplekse problemstillinger og handling basert på etiske og demokratiske verdier (Utdanningsdirektoratet, 2006). Dette synet gjenspeiles også i lærebøkene, hvor det ikke bare er en historisk forståelse av terror som politisk vold under revolusjoner og diktatoriske regimer, men også en mer moderne tilnærming som anerkjenner terrorisme i form av en global sikkerhetstrussel. Dette krever demokratiske og menneskerettighetsbaserte løsninger og kompetanse.

Til tross for at terror og terrorisme ikke er spesifikt nevnt i kompetansemålene for grunnskolen, legger læreplanen til rette for at slike temaer kan tas opp gjennom en bredere kompetansebasert tilnærming (Utdanningsdirektoratet, 2006). Dette perspektivet er også støttet av LK06 sitt fokus på å gi lærerne fleksibilitet til å tilpasse innholdet i undervisningen til elevenes behov og interesser. Det gir rom for en mer helhetlig forståelse av terrorisme. Dette inkludert historiske og aktuelle hendelser, samt etiske og juridiske dilemmaer knyttet til bekjempelsen av terrorisme. Fremstillingen og forståelsen av terror og terrorisme i lærebøkene inneholder både en historisk forståelse av terror preget av statsterrorisme og islamsk terrorisme, men også en mer moderne og samfunnskunnskaplig tilnærming.

5.3 LK20 lærebøker

Nedenfor vil de ulike lærebøkene i LK20 bli belyst i form av hvilke prioriteringer og hvilken plass de gir temaet terror. Gjennom analyse av alle de utvalgte lærebøkene er det funnet ut at vekten av terrorinnhold tydelig ligger i lærebøkene knyttet til LK20, og som et resultat av dette vil denne delen av drøftingen være mer omfattende enn L97 og LK06. Samfunnsfaglæreplanen i LK20 inneholder et kompetansemål etter 10. trinn som omhandler elevenes kompetanse til å analysere årsaker til terrorhandlinger, vurdere konsekvensene av terrorhandlinger og diskutere ulike strategier for å forebygge og håndtere ekstremistiske holdninger (Utdanningsdirektoratet, 2020a, s.10). Demokrati og medborgerskap som tverrfaglig tema i samfunnsfag belyser at "samfunnsfag skal bidra til at elevene kan delta i og videreutvikle demokratiet og forebygge ekstreme holdninger, ekstreme handlinger og terrorisme", i tillegg til at "Kunnskap om terrorhandlingen i Norge 22. juli 2011 skal inngå i opplæringen om dette" (Utdanningsdirektoratet, 2020a, s. 4).

Hovedtendensen blant lærebøkene for 8. trinn ser ut til å være at terror ikke er et prioritert tema. *Relevans 8* inneholder ingen informasjon om terror, verken som tema eller begrep. Til tross for dette inkluderer *Samfunnsfag 8* både kildekritikk knyttet til

tematikken og innhold om terrorangrepet 9/11, samt 22. juli-angrepene, noe *Arena 8* også gjør. Med dette som bakgrunn kan det argumenteres for at verken lærebøkene *Samfunnsfag 8*, *Relevans 8* eller *Arena 8* tilstrekkelig vektlegger temaet eller begrepet terror og terrorisme, til tross for noen få benevnelser av begrepene. Dette kan indikere at temaet ikke prioriteres og får plass på 8. trinn.

Lærebøkene for 9. trinn ser ut til å legge større vekt på temaet terror og terrorisme sammenlignet med lærebøkene for 8. trinn, men funnene tyder på at dette temaet ikke nødvendigvis prioriteres jevnt i alle lærebøkene. I *Arena 9* er det ingen eksistens av de 12 begrepene som ble søkt etter. *Relevans 9* nevner begrepet "terrorist" kun én gang og "terrorbalanse" tre ganger (Heidenreich et al., 2021). Den mest markante forskjellen finner vi i læreboken *Samfunnsfag 9*, som inkluderer hele 17 begreper knyttet til terror og terrorisme (Bredahl et al., 2021). Noen historiske sammenhenger terror knyttes opp til er Breivik og 22. juli-terroren, og terrorangrepet på Al-Noor-moskeen. Læreboken belyser blant annet betydningen av terror som en trussel mot demokratiet og ytringsfriheten, noe som understrekes gjennom eksemplifiseringen av terrorangrepet mot Charlie Hebdo i 2020 (Bredahl et al., 2021, s. 239). Gjennom disse fremstillingene av terror kan det hevdes at læreboka belyser begrepene som en kontrast mot demokratiske prinsipper og verdier, noe som er forankret i det tverrfaglige temaet om demokrati og medborgerskap. I henhold til Utdanningsdirektoratet (2020a, s. 4), er formålet med samfunnsfag blant annet å bidra til deltakelse og videreutvikling i demokratiet, og samtidig forebygge blant annet terrorisme og ekstreme handlinger (Utdanningsdirektoratet, 2020a, s. 4). Den fremstiller terror som en skremsel for hva terror kan gjøre med samfunnet, og fokuserer på konsekvensene av terror generelt. Det er verdt å merke seg at den endrede retningen i læreplanen for 2020 legger vekt på å fremme demokrati og medborgerskap, og tyder på å bruke læring om terror som et virkemiddel for å oppnå dette målet.

Det er ulike prioriteringer av historiske sammenhenger i de tre lærebøkene på 10. trinn når det gjelder terror og terrorisme, men terrorhendelsene som får plass viser seg å være så og si de samme, bare i forskjellig omfang. Terrorhendelser og terrororganisasjoner som generelt presenteres i lærebøkene er 22. juli, 9/11, Manshaus' terrorangrep på al-Noor moskeen, terroraksjoner i Frankrike, og terrororganisasjonene al-Qaida, Taliban og IS.

For å kunne besvare oppgavens problemstilling er det hensiktsmessig å belyse omfanget av begrepene terror og terrorisme i lærebøkene. Dette gjøres for å kunne observere hvordan begrepene terror og terrorisme forstås, og om de har endret seg i tråd med terrorhendelser som har oppstått. Basert på lærebøkene kan det argumenteres for at terrorisme er satt i fokus, da dette begrepet har blitt benyttet flere ganger enn terror. Verdiløftet i LK20 skal få frem verdier som kritisk tenkning, demokrati og medvirkning (Utdanningsdirektoratet, 2021), noe som kan kobles til benyttelsen av begrepet terrorisme i de nye lærebøkene. Dette gjennom at terrorisme vektlegges av ideologi og ideer (Skirbekk, 2023), som synes å bli forsøkt motvirket av verdiløftet i LK20. Verdiløftet kan se ut til å forsøke å påvirke motivasjoner, oppfatninger og handlinger til blant annet terroristiske enkeltpersoner eller grupper gjennom å implementere de ulike verdiene. I L97 blir for eksempel begrepene terror og terrorist mest benyttet, der fokuset kan sees å være på handling og aktør. Her var ikke verdiløftet et faktum, og heller ikke fokus på å motvirke onde ideer og ideologier.

Som nevnt blir begrepet terrorisme oftest benyttet. En annen årsak til dette kan være læreplanens fremstilling av temaet. I den tverrfaglige delen om demokrati og medborgerskap er det terrorisme som får plass, og terror blir ikke nevnt eksplisitt. Det står at samfunnsfag skal blant annet bidra til at elevene forebygger terrorisme, og at de skal ha kunnskap om terrorhandlingen 22. juli (Utdanningsdirektoratet, 2020a, s. 4). I alle de tre lærebøkene nevnes ulike terrorbegreper minst 50 ganger. *Arena 10* benytter begrepene som er listet opp i metodedelens 59 ganger, 89 ganger i *Relevans 10*, og hele 106 ganger i *Samfunnsfag 10*. Til tross for denne ulikheten er hovedtendensen at terror og terrorisme får en relativt stor plass i alle de analyserte lærebøkene på 10. trinn i LK20.

Ut fra analysen kan det hevdes at *Samfunnsfag 10* skiller seg ut fra de andre med et sidespenn på 45 sider som omhandler ekstremisme og terror. Denne læreboken skiller seg også ut ved å ikke gi 22. juli hovedfokus, da terrorangrepet 9/11 og krigen mot terror får like mye plass. De to andre lærebøkene belyser kun 9/11 gjennom et avsnitt og i en sidetekst til et bilde, noe som er en interessant forskjell. På grunn av terrorhendelsen sin store sentralitet i videre krigføring og nye terroraksjoner kan det argumenteres for å inkludere temaet. Begrepet terror og terrorisme har i sammenheng med denne historiske hendelsen en forståelse som er preget av islamsk terrorisme og global jihadisme (Hegghammer, 2005, s. 24). Uttrykket "krigen mot terror" har blant annet blitt hyppig brukt siden George Bush uttalte seg etter terrorhendelsen (Tønnesson, 2005, s. 298). LK20 inneholder kompetansemål som knyttes opp mot sentrale terrorhendelser, og derfor kan det være hensiktsmessig å inkludere 9/11 i lærebøkene da den er en av de største terroraksjonene som har oppstått på verdensbasis i nyere tid (Utdanningsdirektoratet, 2020, SAF01-01). Det er nemlig slik at økningen av rasisme og diskriminering rettet mot muslimer som har oppstått har blitt knyttet til terror (Stormoen, 2022). Al-Qaidas terrorangrep på USA 11. september 2001 og den etterfølgende krigen mot terror har påvirket antall antimuslimske og bevegelser mot muslimsk innvandring i Norge (NOU 2024:3, s. 91). Læreboken *Relevans 10* trekker fordømmene knyttet til fremmedfrykt og rasisme til terrorhendelsen 22. juli. Dette har med stor sannsynlighet stammet fra terrorhendelsen 9/11 som ble utført av islamistiske ekstremister (Bredahl et al., 2022, s. 224). Det kan altså vise seg å være en tendens til at forståelsen av terrorisme er tilknyttet islamsk terrorisme.

Funnene viser at lærebøkene også inneholder 22. juli-terroren. Terrorbegrepet forstås i denne historiske konteksten som en form for høyreekstremisme. Det kan vi se gjennom at terrorhendelsen fremstilles som en politisk motivert voldelig atferd, samt at lærebøkene fremstiller Breiviks motiv å være anti-egalitære (NOU 2024:3, s. 80). Samtidig tyder det at alle lærebøkene for 10. trinn fremhever rasistiske reaksjoner i samfunnet i det terroraksjonen ble kjent. Det kan være fordi forskning har vist til elevtekster som beskriver hvordan "folk knytter islam til terrorisme" og hvordan elever blander begrepene muslim og islamist (Bakkevig et. al., 2018, s. 34 & 35). Dette kan forklares med at temaet oppleves mer virkelighetsnært for elevene i Norge, og for å lære at det er en del av nasjonens historie og har som mål å hindre gjentakelse av lignende tragedier. Også for å vise hvor stor påvirkningskraft hendelsen har hatt i samfunnet, og hvordan det står i motsetning til demokratiet og medborgerskapet i nasjonen. Lærebøkene ser ut til å inneholde en fremstilling av terrorbegrepet som tydeliggjør hvordan mennesker ikke skal handle.

Anker og von Der Lippe sin studie viser som nevnt til mangelfull tematisering av terrorhendelsen i skolen (Anker & Von der Lippe, 2015), som kan ha bidratt til å øke fokus på terror i både læreplanen og lærebøkene. I sin helhet kan det hevdes at læreplanens fokus på terror har ført til at lærebøkene prioriterer mer plass til terror og terrorisme. Konkretiseringen av at "kunnskap om terrorhandlingen i Norge 22. juli 2011 skal inngå i opplæringen" (Utdanningsdirektoratet, 2020a, s. 4), under den tverrfaglige delen "demokrati og medborgerskap", har nok vært en bidragsyter til lærebøkernes vektlegging av temaet. Det kan også stilles spørsmål om tematikken hadde fått like stor plass om ikke. Lærebøkernes innhold om terrorhendelsen 22. juli viser til en forståelse av et ønske om å være med på å bidra til demokratisk og moralsk dannelse. Dette setter også læreplanen fokus på gjennom å gi demokrati og medborgerskap en viktig og sentral plass i LK20. Argumentene for betydningen av dette perspektivet kan støttes opp av forskning som viser til at demokratisk dannelse bidrar til en moralsk ansvarlig bruk av ytringsfriheten (Bakkevig et. al., 2018, s. 102). Dette kan igjen bidra til å redusere risikoen for fremtidige terrorhendelser da lærebøkene, og ikke minst samfunnsfaget, tydelig har fått en rolle som forebygger mot ekstremisme og terror. Hovedtendensen er en forståelse av terrorbegrepet som en motsetning til demokratiske verdier.

Hovedtendensen i LK20

Det er som nevnt åpenbart at alle lærebøkene legger fokus på terror på 10. trinn. Dette med grunnlag i at de inkluderer eksempler fra relevante terrorhendelser og benevnelser av begrepet i en langt større grad enn i lærebøkene på 8. og 9. trinn. Det kan knyttes til læreplanen, hvor terror og terrorisme fremheves både i et kompetansemål og i det tverrfaglige temaet "demokrati og medborgerskap". Alle lærebøkene, spesielt ved 10. trinn, legger opp til å nå kompetansemålet som går ut på å analysere årsaker til terrorisme, samt vurdere konsekvensene av terrorhandlinger og diskutere ulike strategier for å forebygge og håndtere ekstremistiske holdninger (Utdanningsdirektoratet, 2020a, s. 10). Det kan begrunnes med at lærebøkene inkluderer mulige årsaker til og konsekvenser av terrorhendelser, og legger vekt på å forebygge og håndtere ekstremistiske holdninger. For eksempel opplyser *Arena 10* om Breiviks oppvekst og liv som en mulig årsak til at terrorhendelsen fant sted, samtidig som læreboken konkretiserer påvirkningskraften av isolasjon, ekkokammer og utenforskap (Hellerud et al., 2021b, s. 77).

Det er forskjellig hvordan terror og terrorisme kan forstås, og det viser seg å være ulikt hvordan lærebøkene har valgt benytte begrepene. Hvilken type terror de vektlegger, og om begrepene terror og terrorisme har et tydelig skille eller om de benyttes om hverandre er også relevant å belyse. Til tross for at terrorbegrep også nevnes i forbindelse med historiske sammenhenger som Al-Noor Moskeen, er det tydelig at hovedtyngden ligger på 9/11 og 22. juli. I lærebøker fra både 9. og 10. trinn knyttes terror og ekstremisme ofte sammen, og det fremstilles som at de har tett tilhørighet. Terrorhendelsen 9/11 utøvet en betydelig global innflytelse og forbindes med terrorisme, som kan være en bidragsyter til begrepets omfang. Det er ikke rart da terrorangrepet 9/11 var islamistisk terrorisme, og var utført av globale jihadister (Hegghammer, 2005, s. 24). Denne forståelsen av terrorbegrepet er dermed sentral og dominerende med 9/11. Terrorhendelsen er et godt eksempel på denne formen for terror, og bidrar til opplysning rundt begrepet og situasjoner som foregår rundt om i verden. Begrepet terror knyttes også til ideologi og radikaliserings, samt får islamistisk terrorisme og høyreekstremisme mest oppmerksomhet.

Den høyreekstremistiske forståelsen av terrorisme kommer som hovedtendens til uttrykk i lærebøkene gjennom innhold om 22. juli. Som nevnt fremstilles terrorhendelsen som en politisk voldelig handling, samt at lærebøkene fremstiller Breiviks motiv å være anti-egalitære. Et annet funn er at gjennom bruk av de spesifikke søkeordene i analysen av lærebøkene for LK20, har det blitt avslørt at begrepene ikke blir brukt i sammenheng med former for statsterrorisme. På lik måte som at terrorisme er en form for terror, er også statsterrorisme det (Rasch, 2005, s. 9). Det at begrepene ikke ser ut til å være fremstilt eller forstått på denne måten kan skyldes terrorbegrepets kontinuerlige endring med grunnlag i stadig politiske og samfunnsmessige omforminger. Forståelsen av terrorbegrepet som en motsetning til demokratiske verdier, har også vist seg i noen av lærebøkene. Dette kan forklares gjennom at tematikken demokrati og medborgerskap har fått en sentral plass i LK20, blant annet med verdiløftet.

5.4. Drøfting av L97, LK06 og LK20 lærebøker

I lærebøkene fra L97 knyttes terrorbegrep til den franske revolusjonen, nazismen og fascismen. Disse historiske kontekstene har også fått plass i lærebøkene tilknyttet LK06, men her ligger derimot hovedvekten på det sentrale og globale terrorangrepet 9/11. I tillegg har terrorangrepet 22. juli fått en liten plass i lærebøkene som ble skrevet etter den reviderte læreplanen fra 2013, dette til tross for at tematikken ikke nevnes i den reviderte versjonen av læreplanen i samfunnsfag i 2013. 22. juli har tydelig fått størst fokus i lærebøkene fra LK20, som også har ført til mindre rom for andre terrorhendelser. Den franske revolusjonen, nazismen og fascismen er ikke knyttet opp til terrorbegrepet i disse lærebøkene som de er i L97, som er med på å bemerke at terror kan ha fått en delvis annen betydning enn tidligere. Det kan indikere en mulig endring i at terrorbegrepet har blitt overført til moderne terrorisme. I tillegg gis det rom til terrorangrep som 9/11, Manshaus' terrorangrep på al-Noor moskeen og terroraksjoner i Frankrike. Terrororganisasjonene al-Qaida, Taliban og IS får også oppmerksomhet. Gjennom disse funnene kan det hevdes at nye terrorhendelser har bidratt til større endringer i både læreplaner og lærebøker, også når det kommer til terrorbegrep.

I lærebøkene basert på L97 blir begrepet terror benyttet, mens terrorisme ikke blir eksplisitt nevnt. Ved å se på de historiske kontekstene som bøkene fra læreplanene presenterer, kan det tolkes som at terror primært blir forstått som statsterrorisme. Eksemplene som brukes, som den franske revolusjonen, nazismen og fascismen, er karakterisert av statlig initiert og kontrollert voldsbruk mot befolkningen for politiske formål (Kessing, 2004). Dette gjenspeiles også i lærebøkene i LK06, hvor hendelsene fortsatt inkluderes. Her understreker betydningen av statsstøttet terror som et historisk og politisk fenomen, noe som blant annet står i kontrast til Haass sin definisjon av terrorisme, som i mindre grad tar hensyn til statlig involvering i terrorhandlinger (Haass, 2021, s. 166). Lærebøkene fra L97 synes ikke å vektlegge Haass sin definisjon av terrorisme som omhandler handlinger utført av ikke-statlige aktører. I stedet legges det tydelig vekt på historiske hendelser der voldsutøvelse var et verktøy for å opprettholde eller styrke maktposisjonen til statlige regimer (Kessing, 2004). Denne tilnærmingen kan tolkes som en anerkjennelse av statsterrorisme som den dominerende forståelsen og fremstillingen av begrepet terror. Funnene kan tyde på at terror i form av statsterrorisme i hovedsak blir benyttet i lærebøkene tilknyttet L97, men også i LK06. Dette er tydelig gjennom lærebøkernes fokus på historiske hendelser der statlig maktmisbruk og voldsutøvelse var fremtredende.

Et annet funn er at lærebøkene tilknyttet LK20 ikke benytter terrorbegrepet i sammenheng med den franske revolusjonen, nazismen eller fascismen til tross for at hendelsene er nevnt. Selv om lærebøkene tilhørende LK06 knytter terror opp mot disse kontekstene, kan det også tydeliggjøres noen endringer i forhold til L97. Dette vises blant annet gjennom tilføring av andre former for terror, som islamistisk terrorisme. Islamistisk terrorisme knyttes opp til terrorhendelsen 9/11 og kampen mot terror, noe både lærebøker fra LK06 og LK20 inneholder. Terrorbegrepet som blir belyst i forbindelse med denne konteksten er i hovedsak islamistisk terrorisme, da spesielt jihadisme som er en gren innen islamistisk terrorisme. Det er fordi at jihadister benytter vold som et virkemiddel for å styre regimer i den islamske verden og motvirke vestlig innflytelse, samt å islamisere samfunn i henhold til fundamentalistiske fortolkninger av islam (NOU 2024:3, s. 106). Imidlertid kan også Haass sin definisjon av terrorisme være gjeldende her. Han vektlegger at terrorisme er handlinger utført av ikke-statlige aktører mot sivile, noe som kommer overens med begrepsforklaringen om jihadister da de er ikke-statlige aktører (Haass, 2021, s. 166). I LK06-lærebøkene blir ikke begrepet "islamistisk terrorisme" eksplisitt nevnt, men terrorbegrepet kan tydes ut fra uttrykkelsen av terrorhendelsen 9/11 og benevnelser av terrororganisasjonene al-Qaida og Taliban. Denne forståelsen av terrorbegrepet tydeliggjøres også i lærebøkene tilknyttet LK20, hvor 9/11 fortsatt har en plass og begrepet islamistisk terrorisme konkret blir benyttet. Lærebøkene i LK20 knytter også islamistisk terrorisme opp mot nyere terrorhendelser som for eksempel ulike terrorangrep i Frankrike. Samtidig blir islamistisk terrorisme opplyst som en av de vanligste formene for terror.

Høyreekstremisme er en form for terror som viser seg å ha fått stort rom i de nyeste lærebøkene. Begrepet blir eksplisitt benyttet og det er særlig stort fokus på begrepet opp mot terrorhendelsen 22. juli. Høyreekstremisme er politisk motivert voldelig atferd, hvor kjennetegn blant annet er å være anti-egalitære (NOU 2024:3, s. 80). Det kan argumenteres for at denne forståelsen kan knyttes til Haass definisjon av terrorisme i form av vold utført av ikke-statlige aktører mot sivile for å oppnå politiske mål (Haass, 2021, s. 166). Politisk motivert atferd samt det erklærte målet, er en sterk argumentasjon for å plassere høyreekstremisme med Haass sin definisjon av terrorisme. Begrepet blir ikke definert i lærebøkene, men tydeliggjøres gjennom terrorhendelser som blir satt i fokus.

Både i lærebøker fra LK06 sin reviderte samfunnsfaglæreplan fra 2013 og LK20 belyser tematikken terror historisk, men også mer moderne og samfunnskunnskaplig. En forskjell man kan antyde er at en av lærebøkene fra LK06 belyser etiske og juridiske dilemmaer som kan oppstå i kampen mot terror og terrorisme, samt at dette kan gå på bekostning av menneskerettigheter (Helland, 2016, s. 85). Det kan forstås som at det rettes oppmerksomhet på at krigen mot terror har en pris i form av "mindre" eller innskrenket demokrati og menneskerettigheter, mens denne dimensjonen ser ut til å være mindre inkludert i LK20 hvor dette rettes mot USA. Det kan trolig skyldes svaret på 22. juli: "mer demokrati", som også synes å fremheves i flere av lærebøkene. Et funn i LK20 er at ekstremisme og terrorisme synes å settes opp som motsetningen til demokrati og medborgerskap. Det kan forstås som at terror blir kategorisert innenfor det ekstreme, og inkluderes i lærebøkene for å vise hva demokrati og medborgerskap ikke er. Det kan argumenteres for at det er en type dualisme med innenfor versus utenfor, lovlig versus forbudt, godt versus ondt. Det gode er medborgerskap og demokrati, som blir motsetningen til terror som er utenfor det gode, altså det onde. Dette kommer til syne i læreboken *Samfunnsfag 8*, hvor det er et utdrag av en tale der Jens Stoltenberg

omtaler terrorangrepet 22. juli som ondskap (Bredahl et al., 2020, s. 180). Det kan altså sees på som noe samfunnet skal distansere seg fra. Grunnen til dette kan være at LK20 har fått et verdiløft i samfunnsfaget, noe som blant annet kan sees gjennom de tre tverrfaglige temaene hvor "demokrati og medborgerskap" er et av dem (Utdanningsdirektoratet, 2021).

I læreplanen LK20 står det at "samfunnsfag skal bidra til at elevene kan delta i og videreutvikle demokratiet og forebygge ekstreme holdninger, ekstreme handlinger og terrorisme. Kunnskap om terrorhandlingen i Norge 22. juli 2011 skal inngå i opplæringen om dette" (Utdanningsdirektoratet, 2020a). I tillegg til dette synes det å være gjennomgående at demokrati og medborgerskap har fått et større fokus enn i LK06. Det har også blitt innført en læreplanfestet forpliktelse for skolen å bidra til å forebygge terrorisme (Sjøen, 2023), som presiserer viktigheten av prioritering av nettopp dette i lærebøkene. Setningen "Terror er antidemokratisk og turer det åpne og mangfoldige samfunnet" (Hellerud et al., 2021b, s. 83), fra læreboken *Arena 10 samfunnsfag*, kan tolkes som en illustrasjon av dualismen mellom terror og demokrati. Dette understøtter Lenz sin kategori om demokratifortelling gjennom oppfatningen om at terroren representerte et direkte angrep på demokrati og toleranse, hvor motsvaret til dette er å styrke demokratiske verdier og prinsipper (Lenz, 2018, s. 96). I tillegg samsvarer dette med Raukens funn tilknyttet demokratifortellingen om 22. juli i lærebøkene hun har forsket på. Gjennom dette tydeliggjøres det hvor stor betydning demokrati har for å motvirke terror. Samtidig kan perspektivet på kampen mot terror sees på som en svekkelse av demokrati og menneskerettigheter, som også ytres lærebøkene. Gjennom uttrykkelsen av demokratifortellingen av 22. juli-terroren i LK20-lærebøkene kan det tolkes som at utviklingen av fremstillingen av terrorbegrepet ser ut til å ha gått fra en historisk fremstilling av terror og terrorisme, til mer en moralsk handlings- og verdikompetanse. Dette kan også blant annet forklares gjennom verdiløftet til LK20, deriblant inkludering av verdier som kritisk tenkning, demokrati og medvirkning (Utdanningsdirektoratet, 2021).

Gjennom analyse og drøfting av lærebøkene tilknyttet de ulike læreplanene kan det hevdes at begrepene terror og terrorisme har endret seg. Dette kan blant annet skyldes ulike terrorhendelser som har oppstått gjennom tidsforløpet fra 1997 til i dag. Hovedtendensen ser ut til å være at forståelsen av terrorbegrepet i lærebøkene fra L97 og LK06 er preget av statsterrorisme, noe som kan sees på som en mer historisk fremstilling av begrepet. Denne formen for terrorisme virker derimot ikke å ha en plass i lærebøkene tilknyttet LK20, som igjen poengterer en endring i fremstilling av begrepet. Dette kan skyldes terrorhendelser som 9/11 og 22. juli, som synes å ha fremhevet en ny dimensjon av tematikken. L97 og LK06 inneholder en forståelse og fremstilling av terror som et voldelig politisk verktøy benyttet av statsmakter. Det er derimot en endring som blir tydeliggjort med LK20 sitt fravær av nettopp dette. Med terrorhendelser som 9/11 og 22. juli ser det ut til at terrorbegrepet har endret seg. I lærebøkene fra L97 ble ikke begrepet terrorisme benyttet. I motsetning til dette blir begrepet terrorisme blitt benyttet flest ganger og ikke minst definert i de fleste lærebøkene fra LK20, mens begrepet terror ikke blir det. Lærebøkene fra LK20 spesielt, og fra den reviderte læreplanen til samfunnsfag i 2013, synes derimot å være mer preget av en forståelse basert på islamistisk terrorisme og høyreekstremisme. En mer moderne og samfunnsvitenskapelig dimensjon av begrepene blir også belyst i LK20 sine lærebøker, noe som kan blant annet skyldes 22. juli-terroren og dens trussel mot det norske demokratiet.

6 Konklusjon

6.1 Oppsummering av studiens hovedfunn

Denne oppgaven har tematisert terror og terrorismens fremstilling i lærebøker gjennom følgende problemstilling: *Hvordan har terror og terrorisme blitt fremstilt i ungdomsskolebøker i samfunnsfag fra 1997 frem til i dag?* Formålet med oppgaven har blant annet vært å tette hullet av manglende forskning tilknyttet fremstillingen av terror og terrorisme i lærebøker for ungdomsskolen. Dette spesielt over en tidsperiode hvor store terrorhendelser har oppstått. Ved å finne ut av begrepenes fremstilling og bruk, avdekkes også vektleggingen av temaet, noe som igjen kan belyse viktigheten av det. Ved hjelp av teoretiske perspektiv på terrorbegrepet og historiske kontekster, har vi gjennom nøye analyse og drøfting kommet frem til flere funn som besvarer oppgavens problemstilling. Vi ser blant annet at begrepet i lærebøkene fra L97 i hovedsak benyttes i tilknytning til den franske revolusjonen, fascismen og nazismen. Disse tidsperiodene var preget av at terror ble benyttet av statlige aktører, noe lærebøkene også reflekterer. Det kan derfor argumenteres for at forståelsen og fremstillingen av begrepet i lærebøkene er preget av statsterrorisme. Den 11. september 2001 oppstod det en massiv terrorhendelse, nemlig 9/11. Denne hendelsen synes å ha bidratt til at lærebøkene tilknyttet LK06 også inkluderer en ny fremstilling av terrorbegrepet. I tillegg til statsterrorisme er andre former og forståelser av terror, som islamistisk terrorisme og terror utført av ikke-statlige aktører også prioritert.

Funnene i LK20 viser til at statsterrorisme ikke er den forståelsen av begrepet som er vektlagt eller benyttet. Vi har derimot funnet andre fremstillinger av terror og terrorisme som har inntatt en langt større plass, hvor både høyreekstremisme og terrorisme er sentralt. Det at temaet får en langt større plass i lærebøkene tilhørende LK20 viser at terror er et viktigere tema nå enn tidligere i skolen. 22. juli-terroren og andre terrorhendelser i nyere tid som har oppstått i Europa har preget samfunnet, noe som igjen kan ha bidratt til utviklingen av nyere lærebøker. Tematikkenes omfang og vektlegging i lærebøkene kan fremstå som et verktøy til forebygging av terror og terrorisme. Dette kan synes gjennom en type dualisme mellom terrorisme som det onde, og demokrati og medborgerskap som det gode. Terror fremstilles i en slik setting som noe vi skal ta avstand fra, og vi skal heller bli lært opp til å være gode demokratiske medborgere med demokratiske verdier.

Gjennom å få et innblikk i endringer tilknyttet fremstillingen av terror over tid, fra et fokus på statsterrorisme til en mer nyansert tilnærming som inkluderer ulike fremstillinger og forståelser av terrorisme, understreker denne studien betydningen av kontinuerlig refleksjon og tilpasning av undervisningsmateriell. Begrepets fremstilling kan vise et skifte fra en politisk tilnærming til begrepene fra lærebøkene i L97, til å bli mer moralsk. Ved at nyere lærebøker ser ut til å inkludere et dualistisk perspektiv som fremhever demokratiske verdier som en motsetning til terrorisme, bidrar lærebøkene til å forberede elever på å bli aktive og ansvarlige samfunnsborgere som tar avstand fra terrorisme og ekstremisme. Dette kan tyde på at samfunnsfaget og lærebøkene har fått en stor rolle i samfunnet; nettopp å forebygge terror.

6.2 Forslag til videre forskning

Fokuset i denne oppgaven har vært på fremstillingen av terror og terrorisme i utvalgte lærebøker over en valgt tidsperiode. Gjennom analyse av lærebøker fra ulike læreplaner, har vi utforsket et mulig skifte fra en politisk til en moralsk tilnærming til terrorisme, samt observert en økende vektlegging av dette temaet i nyere lærebøker.

Til tross for disse funnene er det fremdeles noen hull i forskningen på dette feltet. Videre forskning kan blant annet inkludere flere lærebøker i analysen, også fra barneskolen, for å få en bredere forståelse av hvordan temaet behandles gjennom hele grunnskoleløpet. Det kan også være verdifullt å utforske informasjon om terror og terrorisme som ikke er direkte omtalt gjennom begrepene. En mer omfattende tilnærming kan avdekke innhold i lærebøker som ikke tidligere har blitt oppdaget i forskningen, da fokuset vårt har vært begrenset til spesifikke begrep. Dette kan bidra til en mer helhetlig forståelse av hvordan temaet fremstilles, noe som også påvirker samfunnsfagundervisningen.

Litteraturliste

- Anker, T., & Von der Lippe, M. (2015). Når terror ties i hjel - En diskusjon om 22. Juli og demokratisk medborgerskap i skolen. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 99(2), 85–96. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2987-2015-02-03>
- Anker, T., & Von der Lippe, M. (2017). Tid for terror. Læreres håndtering av kontroversielle spørsmål i skolens religions- og livssynsundervisning. *Prismet*, 4, 261–272. <https://doi.org/10.5617/pri.4478>
- Bakkevig, T., Bivand Erdal, M., Tordhol Ezzati, R., Ustad Figenschou, T., Hughes, G., Kaufmann, M., Kolås, Åshild, Lysaker, O., Magalong, A., Witsø Rafoss, T., Steen, F., Thorbjørnsrud, K., & Weisæth, L. (2018). *Norge etter 22. juli: Forhandlinger om verdier, identiteter og et motstandsdyktig samfunn*. Cappelen Damm Akademisk/NOASP (Nordic Open Access Scholarly Publishing). <https://doi.org/10.23865/noasp.37>
- Bangstad, S. (2014). *Anders Brevik and the rise of Islamophobia*. Bloomsbury Publishing.
- Bolognani, M., & Erdal, M. B. (2017). Return imaginaries and political climate: Comparing thinking about return mobilities among Pakistani origin migrants and descendants in Norway and the UK. *Journal of International Migration and Integration*, 18, 353-367.
- Bredahl, L., Dehle, E., Hammer, S., Hansen, R. G., Karlson, S. A. K., Krogsrud, V. K., Mokhtari, A., Samuelsen, M., Mæhlumshagen, E., Stenvik, B., & Gaarder, T. (2020). *Samfunnsfag 8 fra Cappelen Damm: Grunnbok* (Utgave 1, bokmål[utgave].). Cappelen Damm.
- Bredahl, L., Dehle, E., Larsen, H., Quintano, K., Ranheim, C., Salvesen, I., & Øvretveit, S. (2022). *Samfunnsfag 10 fra Cappelen Damm: Grunnbok* (Bokmål[utgave], utgave 1.). Cappelen Damm.
- Bredahl, L., Dehle, E., Mæhlumshagen, E., Quintano, K., Ranheim, C., Salvesen, I., & Øvretveit, S. (2021). *Samfunnsfag 9 fra Cappelen Damm: Grunnbok* (Bokmål[utgave], 1. utgave.). Cappelen Damm.
- Combs, C. C. (2022). *Terrorism in the twenty-first century*. Taylor & Francis.
- Conquest, R. (2018). *The Great Terror: Stalin's purge of the thirties*. Random House.
- Creswell, J. W. & Miller, D. L. (2000). Determining Validity in Qualitative Inquiry. *Theory Into Practice*, 39(3), s. 124-130.
- De nasjonale forskningsetiske komiteene. (2021, 16. desember). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora*. Faglig bedømmelse. <https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiskeretningslinjer-for-samfunnsvitenskap-og-humaniora/>
- Fauskanger, J., & Mosvold, R. (2014). Innholdsanalysens muligheter i utdanningsforskning. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 98(2), 127-139.
- Gleiss, M., Stigum, & Sæther, E. (2021). *Forskningsmetode for lærerstudenter*. Cappelen Damm Akademisk.
- Goodlad, J. m.fl. (1979). *Curriculum Inquiry. The study of Curriculum Practice*. McGraw Hill Book Company. New York.
- Gough, H. (2010). *The terror in the French Revolution*. Bloomsbury Publishing.
- Haagensen, P., Strindhaug, J., Ebbestad, I., & Laake, K. (2016). *Geografi 10* (Bokmål[utg.]. ed., p. 180). Cappelen Damm.
- Haass, R. (2021). *The world: A brief introduction*. Penguin.
- Hansen, L. S., & Nomedal, J. H. (1997). *Kosmos 8: geografi, historie, samfunnskunnskap* (Bokmål, lettlestutg., s. 275). Nortext.

- Harstad, O. (2022). *Å tenke om metode: menneskevitenskapelig forskning for fremtidige lærere* (1. utgave.). Fagbokforlaget.
- Hegghammer, T. (2005). En oversikt over islamistiske terroristgrupper. I B. E. Rasch (Red.), *Islamistisk terrorisme* (s.20-52). Abstrakt Forlag.
- Heidenreich, V., Moe, M. J., Helgeland, C., Emberland, I., & Kielland, G. E. (2020). *Relevans 8: samfunnsfag for ungdomstrinnet: Grunnbok* (1. utgave, bokmål[utgave].). Gyldendal.
- Heidenreich, V., & Waage, K. B. (2022). *Relevans 10: samfunnsfag for ungdomstrinnet: Grunnbok* (Bokmål[utgave], 1. utgave.). Gyldendal.
- Heidenreich, V., Weider, B. O., & Waage, K. B. (2021). *Relevans 9: samfunnsfag for ungdomstrinnet: Grunnbok* (Bokmål[utgave], 1. utgave.). Gyldendal.
- Helland, T. (2014). *Samfunnskunnskap 8* (Bokmål[utg.] ed., p. 142). Cappelen Damm.
- Helland, T. (2015). *Samfunnskunnskap 9* (Bokmål[utg.] ed., s. 172). Cappelen Damm.
- Helland, T. (2016). *Samfunnskunnskap 10* (Nynorsk[utg.], a. 156). Cappelen Damm.
- Hellerud, S. V., Erdal, S. F., Johnsen, I. M., & Westersjø, M. (2021a). *Arena 9: samfunnsfag for ungdomstrinnet* (Bokmål[utgave], 1. utgave.). Aschehoug undervisning.
- Hellerud, S. V., Erdal, S. F., Johnsen, I. M., Westersjø, M., Hove, O., Kielland, G. E., & Hovland, Øivind. (2020). *Arena 8: samfunnsfag* (1. utgave, bokmål[utgave].). Aschehoug undervisning.
- Hellerud, S. V., Erdal, S. F., Westersjø, M., Johnsen, I. M., Jakobsen, C., & Ellingsen, D. K. (2021b). *Arena 10: grunnbok, samfunnsfag for ungdomstrinnet* (Nynorsk[utgåve], 1. utgåve.). Aschehoug undervisning.
- Imsen, G. (2020). *Lærerens verden: innføring i generell didaktikk*. Universitetsforlaget.
- Ingvaldsen, B. (2014). *Historie 8* (Bokmål[utg.] ed., p. 212). Cappelen Damm.
- Ingvaldsen, B. (2015). *Historie 9* (Bokmål[utg.] ed., p. 212). Cappelen Damm.
- Ingvaldsen, B., Kristensen, I., & Laake, K. (2016). *Historie 10* (Bokmål[utg.] ed., p. 222). Cappelen Damm.
- Johannessen, L. E., Rafoss, T. W., & Rasmussen, E. B. (2021). *Hvordan bruke teori?: nyttige verktøy i kvalitativ analyse*. Universitetsforlaget.
- Johannessen, A., Tufte, P. A., Christoffersen, L. (2019). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (5. utg.). Abstrakt forlag.
- Kessing, P. V. (2004). Tortur, statsterrorisme og ikke-statlig terrorisme. *Nordic Journal of Human Rights*, 22(1), 53-61.
- Koritzinsky, T. (2014). *Samfunnskunnskap: fagdidaktikk innføring* (4. utg.). Universitetsforlaget.
- Kyrkje-, utdannings- og forskningsdepartementet. (1996). Læreplanverket for den 10 årige grunnskolen.
<https://www.nb.no/nbsok/nb/f4ce6bf9eadeb389172d939275c038bb?lang=no0>
- Lenz, C. (2018). 22. juli-fortellinger og forhandlingen om hva terroren skal bety for fremtiden. *Tidsskrift for kulturforskning: TfK*, 17(1).
- Lund, E. (1998). *Historie* (Bokmål[utg.] ed., p. 168). Aschehoug.
- Lund, E. (1997). *Historie* (Bokmål[utg.] ed., p. 156). Aschehoug.
- Lund, E., & Indresøvdde, E. (1999). *Historie* (Nynorsk[utg.], p. 183). Aschehoug.
- Nomedal, J. H. (1999). *Kosmos 9: geografi, historie, samfunnskunnskap* (Bokmål[utg.], lettlest utg., p. 272). Nortext.
- Nomedal, J. H., & Bråthen, S. (2007). *Kosmos 9: samfunnsfag for ungdomstrinnet* :

- elevbok (Bokmål[utg.]. ed., p. 304). Fagbokforlaget.
- Nomedal, J. H., & Bråthen, S. (2008). *Kosmos 10: samfunnsfag for ungdomstrinnet : elevbok* (Bokmål[utg.]. ed., p. 323). Fagbokforlaget.
- Nomedal, J. H., Løvland, A. J., & Mygland, K. O. (1999). *Kosmos 10: geografi, historie, samfunnskunnskap* (Bokmål[utg.]. ed., p. 261). Nortext.
- Nomedal, J. H. (2006). *Kosmos 8: samfunnsfag for ungdomstrinnet : elevbok* (Bokmål[utg.]. ed., p. 299). Fagbokforlaget.
- Postholm, M. B., & Jacobsen, D. I. (2018). *Forskningsmetode for masterstudenter i lærerutdanning*. Cappelen Damm Akademisk.
- Rasch, E. B. (2005). Innledning. I B. E. Rasch (Red.), *Islamistisk terrorisme* (s. 9-19). Abstrakt Forlag.
- Rauken. (2021). *22. juli-terroren i samfunnsfaglige lærebøker. En innholdsanalyse av samfunnsfaglige lærebøkers fremstilling av 22. juli 2011 – hvilke fortellinger kommer til uttrykk?*
- Regjeringen i Norge. (2024). NOU 2024: 24 - Felles innsats mot ekstremisme: Bedre vilkår for det forebyggende arbeidet. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/b09f8768c15d4d4f9ac8acfab0bf05e3/no/pdfs/nou202420240003000dddpdfs.pdf>
- Romarheim, A. G. (2013). Hva er terrorisme? I A. R. Jupskås (Red.), *Akademiske perspektiver på 22.juli* (s.31 – 42). Akademika Forlag.
- Sinai, J. (2008). How to define terrorism. *Perspectives on terrorism*, 2(4), 9-11.
- Sjøen, M. M. (2023). Håndtering av terrorfrykt i skolen: Muligheter, forutsetninger og begrensninger. *Norsk Pedagogisk Tidsskrift*, (1), 15-26.
- Skirbekk, S. (2023, 24.desember). ideologi. I *Store norske leksikon*. <https://snl.no/ideologi>
- Stormoen, O. M. (2022). Internasjonal politikk og arvet etter 11. september. *NUPI skole*, 11.
- Strindhaug, J. (2014). *Geografi 8* (Bokmål[utg.]. ed., p. 170). Cappelen Damm.
- Strindhaug, J. (2015). *Geografi 9* (Bokmål[utg.]. ed., p. 158). Cappelen Damm.
- Strømmen, K. (2023, 11. oktober). Støre: Hamas er en terrororganisasjon. *NRK*. <https://www.nrk.no/norge/store--hamas-er-en-terrororganisasjon-1.16591684>
- Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitative metoder* (5.utg). Fagbokforlaget.
- Thuren, T. (2022). *Vitenskapsteori for nybegynnere* (3.utg). Gyldendal.
- Tjora, A. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (3. utg). Gyldendal Akademisk.
- Tveter, F. R. T. (2016). *Læremidler i samfunnsfag - læreres bruk og begrunnelser*. [Masteroppgave, Universitetet i Oslo]. DUO Vitenarkiv. <https://www.duo.uio.no/handle/10852/52027>
- Tønnesson, S. (2005). "Terrorbalansen" mellom frihet og sikkerhet. I B. E. Rasch (Red.), *Islamistisk terrorisme* (s. 298 – 318). Abstrakt Forlag.
- Utdanningsdirektoratet. (2021). *Kunnskapsløftet 2020 - hvorfor har vi fått nye læreplaner?*. <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/fagfornyelsen/hvorfor-nye-lareplaner/>
- Utdanningsdirektoratet. (2006). Læreplan i samfunnsfag (SAFI-103). Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2006. <https://www.udir.no/kl06/SAF1-03/Hele/Kompetansemaal/kompetansemal-etter-10.-arssteget>
- Utdanningsdirektoratet. (2020a). Læreplan i samfunnsfag (SAF01-04). Fastsatt som

forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020.

<https://data.udir.no/kl06/v201906/laereplaner-lk20/SAF01-04.pdf?lang=nno>

Utdanningsdirektoratet. (2020b). *Overordnet del: Lære å lære*. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/prinsipper-for-laring-utvikling-og-danning/2.4-a-lare-a-lare/>

Wollebæk, D., Enjolras, B., Steen-Johnsen, K., & Ødegård, G. (2011). Hva gjør terroren med oss som sivilsamfunn. *Oslo/Bergen, Norway: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor*.

Vedlegg

Datatabell og søkeord:

- **Terror**
- **Terrorisme**
- Terroraksjon
- Terrorvelde
- Terrorstyre
- Terrorbalanse
- Terrorist
- Terrorbombing
- Terrorangrep
- Terrororganisasjon
- Terrorgruppe
- Terrorhandling

Læreplan	Lærebok	Antall terrorbegrep	Overskrift	Tema
L97	<i>Innblikk: Historie 8</i>	2: <ul style="list-style-type: none"> • Terror (1) • Terrorveldet (1) 	Terrorveldet	<ul style="list-style-type: none"> • Den franske revolusjonen
L97	<i>Innblikk: Historie 9</i>	1: <ul style="list-style-type: none"> • Terror (1) 	<ul style="list-style-type: none"> • Hitler-Tyskland: én nasjon- én rase - én leder (nazistene brukte terror og vold) 	<ul style="list-style-type: none"> • 2. verdenskrig
L97	<i>Innblikk: Historie 10</i>	3: <ul style="list-style-type: none"> • Terror (1) • Terrorister (2) 	<ul style="list-style-type: none"> • Israel okkuperer mer land (Palestinerne driver med terroraksjoner mot den israelske befolkningen) • 1972-Munchen: Palestinske terrorister dreper 13 israelske idrettsfolk (dette er en tidslinje) og Kommunistene gir fra seg makten i Øst 	<ul style="list-style-type: none"> • Krig og konflikt i Midtøsten • De olympiske sommerleke og politikk og Kommunistene gir fra seg makten i øst (STASI ga hjelp til terrorister som sto bak drap i Vest-Tyskland)
L97	<i>Innblikk: samfunnskunnskap 8, 9, 10.</i>	0		
L97	<i>Innblikk: geografi 8, 9, 10.</i>	0		
L97	<i>Kosmos 8</i>	0		
L97	<i>Kosmos 9</i>	14: <ul style="list-style-type: none"> • Terror (6) • Terrorbombing (1) • Terrorbalanse (2) • Terrorvelde (4) 	<ul style="list-style-type: none"> • Det kommunistiske eksperimentet • Fascisme og nazisme • Den andre verdenskrigen 	<ul style="list-style-type: none"> • Den andre verdenskrig • Fascismen og nazismen
L97	<i>Kosmos 10</i>	4: <ul style="list-style-type: none"> • Terror (1) • Terrorbalanse (2) • Terrorist (1) 	<ul style="list-style-type: none"> • Stalin fikk kontroll i Øst-Europa • Den kalde krigen - opprustning og terrorbalanse • PLO blir til 	<ul style="list-style-type: none"> • Øst-Europa etter 1945 - misnøye og undertrykkelse (Stalin) • Kalde krigen - opprustning og terrorbalanse • PLO blir omtalt som terrorister for Israel

LK06	<i>Makt og menneske - historie 8</i>	1: <ul style="list-style-type: none"> • Terror (1) 	<ul style="list-style-type: none"> • Terror og blodbad 	<ul style="list-style-type: none"> • Frankrike 1700-tallet (når og etter kongen ble drept)
LK06	<i>Makt og menneske - historie 9</i>	3: <ul style="list-style-type: none"> • Terror (2) • Terrororganisasjon (1) 	<ul style="list-style-type: none"> • Hitler vil ha makt • Det flerkulturelle Balkan 	<ul style="list-style-type: none"> • Kampen om makten - mellomkrigstiden • Dannelsen av Ustasja (organisasjon som ønsket å løsrive Kroatia fra kongedømmet)
LK06	<i>Makt og historie - historie 10</i>	27: <ul style="list-style-type: none"> • Terror (5) • Terrorisme (3) • Terrorister (4) • Terrorangrep (12) • Terrorgrupper (3) • Terrororganisasjon (1) 	<ul style="list-style-type: none"> • Norge rammes av terror (22.juli) • NATO • Det konfliktfylte Midtøsten - Afghanistan • USA - krigsfanger • Den arabiske protestbølgen • USA - etter 9/11 • Konflikten mellom Israel og Palestinerne • Norge rammes av terror • Irak-krigen • Uenighet mellom sunnimuslimer og sjiamuslimer • IS 	<ul style="list-style-type: none"> • Norge blir et velferdssamfunn (22.juli) • Etter kalde krigen (nye utfordringer for NATO og organisasjoner, som terror) • Krigen mot terror • USA og krigsfanger • Gadaffi (omtalt leder som støttet terrorisme) • IS - land må stå sammen for å bekjempelse mot terrorisme • Krig mot terrorisme • Palestinske terrorister • Bombing av treningsleir for terrorister • Fatha (PLO) drev terrorangrep + palestinerne drev terrorangrep mot israel • Terrorangrep Paris og Brussel • 22.juli • 9/11 • Al-Quida

				<ul style="list-style-type: none"> • IS • al-Quida
LK06	<i>Makt og menneske-Geografi 8</i>	(0)		
LK06	<i>Makt og menneske geografi 9</i>	(0)		
LK06	<i>Makt og menneske-geografi 10</i>	(2) <ul style="list-style-type: none"> • Terror (2) 	<ul style="list-style-type: none"> • Somalia • Kolonitiden 	<ul style="list-style-type: none"> • Shabab er en radikal islamistisk organisasjon som har dervet terror og hatt politisk innflytelse i Somalia siden 2005 • I noen kolonier var det verre enn i andre: Belgisk Kongo - terror var vanlig, og folket ble brutalt undertrykket.
LK06	<i>Makt og menneske-samfunnskunnskap 8</i>	(0)		
LK06	<i>Makt og menneske - samfunnskunnskap 9</i>	(3) <ul style="list-style-type: none"> • Terror (1) • Terrorisme (2) 	<ul style="list-style-type: none"> • Vold i nære relasjoner - psykisk terror • Globale utfordringer 	<ul style="list-style-type: none"> • Psykisk terror • Terrorisme er en av de som er nevnt. Vi bor i et land som verdsetter demokratiske prinsipper. Utdanning skal være knyttet til dette
LK06	<i>Makt og</i>	(15)		

	<i>menneske-samfunnskunnskap 10</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Terror (10) • Terrorisme (5) 	<ul style="list-style-type: none"> • Demokrati og menneskerettigheter eller "krig mot terror" • Demokrati og menneskerettigheter eller "krig mot terror" 	<ul style="list-style-type: none"> • Krigen mot terror fører til mange brudd på menneskerettighetene • Målet om å stanse terrorisme er alle enige i, men hvordan er spørsmålet, for krigen mot terror fører til mange brudd på menneskerettighetene.
LK06	<i>Kosmos 8</i>	1: <ul style="list-style-type: none"> • Terror (2) 	<ul style="list-style-type: none"> • Krig og terror 	<ul style="list-style-type: none"> • Franske revolusjon
LK06	<i>Kosmos 9</i>	9: <ul style="list-style-type: none"> • Terror (5) • Terrorstyre (4) 	<ul style="list-style-type: none"> • Mellomkrigstiden • Mellomkrigstiden 	<ul style="list-style-type: none"> • Fascisme • Nazisme
LK06	<i>Kosmos 10</i>	86: <ul style="list-style-type: none"> • Terror (27) • Terrorisme (23) • Terroraksjonen (2) • Terrorstyre (1) • Terrorbalanse (1) • Terrorist/er/ene (18) • Terrorangrep/et (9) • Terrorgruppene (1) • Terrorhandling (4) 	<ul style="list-style-type: none"> • Kald krig • Konflikter etter den kalde krigen • Al-Quida • Årsaker til terror • Hvordan kan terrorismen stanses? • Oppgaver "Tenk selv" • 9/11 • Hva er terrorisme? • Krigen mot terror • Årsaker til terrorisme • Årsak til terror • Konflikter etter den kalde krigen • Årsaker til terror • Kald krig - Oppgaver: "Tenk selv" • Kald krig • Konflikter etter den kalde krigen: 9/11 • Kulturmøter • Konflikter etter den kalde 	<ul style="list-style-type: none"> • Vietnamkrigen: barn på flukt fra krigens terror • Terror mot USA:9/11 / krigen mot terror • Bruker terror for å nå målene sine • Kan være diskriminering, fattigdom, undertrykkelse og okkupasjon • Årsaken til terrorisme må fjernes, for å stanse det • Oppgaver som: hva er årsakene, hva kan gjøre verden mer fredelig osv. • Mange land rettet trusselen mot

			<p>krigen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Midtøsten- Oppgaver "Tenk selv" • Konflikt etter den kalde krigen 	<p>terrorisme etter angrepet</p> <ul style="list-style-type: none"> • Definisjon • 9/11 • Terroraksjon i 2007 - flere leger som utførte bombeaksjoner • Kambodsja: terrorstyre verden ikke hadde sett maken til • Masseødeleggelses våpen og terrorbalanse • Terroristene som utførte terrorangrepet - ha de gjorde og jakten på al-Quida/Bin laden etterpå • Fordommer - alle terrorister er muslimer • 9/11 og Al-Quida • Flere terrorangrep: Madrid 2004 og London 2005 • "Svart september" mot israelske utøvere under OL i Munchen 1972. • Forutsigbart - mye usikkerhet og frykt • Flere terrorangrep
LK20	<i>Relevans 8</i>	0		
LK20	<i>Relevans 9</i>	4: <ul style="list-style-type: none"> • Terrorbalanse (3) • Terrorist 	<ul style="list-style-type: none"> • Perspektiver og ideologier • Vårt mangfoldige samfunn - raseskille i USA 	<ul style="list-style-type: none"> • Den kalde krigen- kappløp om atomvåpen • Nelson Mandela ble sett på som terrorist

LK20	<i>Relevans 10</i>	89: <ul style="list-style-type: none"> • Terrorisme (35) • Terrorangrep/terrorangrepet/terrorangrepene (29) • Terrorist/terrorister/terroristene (23) • Terrororganisasjon (1) • Terroraksjon (5) 	<ul style="list-style-type: none"> • Ekstremisme • Terrorisme • 22. juli • Nordmenn deltar i terroraksjoner i utlandet (terrororganisasjon) 	<ul style="list-style-type: none"> • Å forandre verden med vold (terrorisme) • Krig mange steder (9/11)
LK20	<i>Arena 8</i>	3: <ul style="list-style-type: none"> • Terror (2) • Terrorangrep (1) 	<ul style="list-style-type: none"> • Utøya og 22. juli 	<ul style="list-style-type: none"> • Demokrati i praksis-medvirkning og engasjement
LK20	<i>Arena 9</i>	0		
LK20	<i>Arena 10</i>	59: <ul style="list-style-type: none"> • Terror (14) • Terrorisme (23) • Terroraksjon (1) • Terrorbalanse (1) • Terrorist/er/ene (10) • Terrorangrep (3) • Terrororganisasjon/en/er/ene (2) • Terrorhandling/er/en (5) 	<ul style="list-style-type: none"> • Utfordringer i mangfoldige samfunn • Ekstremisme og terrorisme • Utøya 22. juli • Konflikt i Midtøsten 	<ul style="list-style-type: none"> • Fordommer, holdninger og digitalt samfunn • Ulike terrorangrep • Forebygging av terror og terrorisme • IS og Al-Qaida (nesten ins) • Palestina og Israel
LK20	<i>Samfunnsfag 8</i>	(7) <ul style="list-style-type: none"> • Terror (1) • Terrorangrep (4) • Terrorhandli 	<ul style="list-style-type: none"> • Hva er kildekritikk, et bilde fra terrorangrepet, er det manipulert eller ikke? Terror blir definert. 	<ul style="list-style-type: none"> • 9/11 • 22. juli var ondskap, ta vare på demokratiske

		ng (2)	<ul style="list-style-type: none"> • Hva er kildekritikk, bilde fra terrorangrepet. • Ta vare på hverandre. Stoltensbergs tale etter 22. juli • Hva er kildekritikk, bilde fra 9/11 	<ul style="list-style-type: none"> • verdier • 9/11
LK20	Samfunnsfag 9	(17) <ul style="list-style-type: none"> • Terror (4) • Terrorisme (1) • Terrorist (4) • Terrorangrep (5) • Terrorhandling (3) 	<ul style="list-style-type: none"> • Europa nå • Europa nå • Europa nå "trusler mot ytringsfriheten" • Europa nå "22. juli" • "Identitet- Rasisme" • Europa nå • Europa nå 	<ul style="list-style-type: none"> • Europeiske byer utsatt for terror • En trussel mot demokratiet • All terror skaper frykt • Store konsekvenser • Charile Habdo angrepet av terrorister for Muhammed tegninger • Breivik • Terrorangrepet Al-Noor-moskeen • Al-Noor-moskeen • Mange angrep i Europa • Trussel mot demokratiet • Slike handlinger vil svekke tilliten som kjennetegner det gode samfunnet
LK20	Samfunnsfag 10	106 <ul style="list-style-type: none"> • Terror (48) • Terrorist/er/ene (16) • terrorisme (7) • terroraksjon (1) • terrorbalansene (1) • Terrorangrep (9) • Terrororganisasjon/en/er/ene (4) 	<ul style="list-style-type: none"> • Generaliseringer • Fellesskap og normer • Hvorfor blir menneskerettighetene borte? • Krig og terror • Utfordringer i det internasjonale samarbeidet • Ekstremisme • Terrorsjokket • Frykt som våpen • Krigen mot terror • Religiøs og politisk terror • Religiøs ekstremisme • Når ord blir til handling 	<ul style="list-style-type: none"> • Kritisk tenkning • Gode livsvalg • Internasjonalt samarbeid • Terror og ekstremisme

		<ul style="list-style-type: none">• Terrorgrupp e/en/ene/er (4)• Terrorhandli ng/er/en (16)		
--	--	--	--	--

